Микола Жарких

Список князів із Любецького синодика

Київ, жовтень 2013 – вересень 2015 р.

До уваги читачів

Даний документ можна завантажити з мого персонального сайту, з HTML-версії роботи, за адресою
www.M-Zharkikh.name/uk/History/ LjubechListPrinces.html
В HTML-версію можуть вноситись невеликі виправлення та доповнення.
В HTML-версії доступні зображення великого розміру, які в даний документ вставлено у зменшеному розмірі.

Полная русская версия:
www.M-Zharkikh.name/ru/History/ LjubechListPrinces.html

Shortened english version:
www.M-Zharkikh.name/en/History/ LjubechListPrinces.html

Дана версія документа згенерована 25 вересня 2015 р.

Любецький синодик – поминальний список, який було написано в Антонієвому монастирі в містечку Любеч (нині – Чернігівської області). Як встановлено в нашій попередній статті, основна частина цього списку була переписана близько 1753 р. з матеріалів, отриманих, на нашу думку, з Чернігівської єпископської кафедри.

Третій логічний розділ Любецького синодика містить список князів. Цьому списку ми даємо скорочену назву «Список князів із Любецького синодика» (СКЛС). Ця назва – об'єктивна і не містить ніяких припущень щодо походження та призначення списку.

Дана стаття присвячена джерелознавчому дослідженню цього списку.

Київ, жовтень 2013 – вересень 2015 рр.

Історіографія

Список князів викликав найбільший інтерес дослідників, і коли говорять про Любецький синодик, часто мають на увазі саме список князів. Розглянемо праці, присвячені дослідженню списку в цілому, всіх його позицій.

Наскільки мені відомо, першим подав звістки про Любецький синодик Г. О. Милорадович [Антониевский Любечский мужской монастырь. – Черниговские губернские ведомости, 1860 г., №№ 36 – 48.] В цій статті була надрукована частина списку князів від початку до князя Федора Дмитровича (за нашою нумерацією – № 45), з великою кількістю друкарських помилок. До імен князів, яких автор міг ототожнити, додано дати смерті. До імені Георгія Київського (за нашою нумерацією – № 4) додано примітку, що це – Ігор Ольгович.

Наступна публікація Філарета Гумілевського містила власне СКЛС та складені ним історичні примітки про князів [Чернигов. Терем с епископиею, усыпальница и синодик князей. – Черниговские епархиальные известия, 1863 г., № 10. Передруковано: Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов: 1874 г., т. 5, с. 35 – 47. Цих видань немає в Мережі.]

В наступній статті Г. О. Милорадовича надрукована передмова до Любецького синодика та СКЛС з примітками Філарета [Любеч Черниговской губернии Городницкого уезда. – Чтения в обществе истории и древностей российских, 1871 г., кн. 2, с. 25 – 42.] Ця стаття легко доступна у Мережі і через неї думки Філарета стали доступні людям. Надалі ми будемо посилатись на примітки до цієї статті, коли треба буде згадати Філарета.

Склад Любецького синодика за описом Милорадовича (Філарета?) дуже відрізняється від того рукопису, який досліджував і опублікував Р. Зотов, а саме:

Передмова (однаково в обох виданнях).

Окремий аркуш з рисунком (двоголовий орел та ін.) і чотиривіршем. Згідно Зотова, список царів починається **на звороті** цього аркуша. Про найважливішу для укладача частину синодика – списки царів / імператорів, цариць, царевичів, цесарівен, московських патріархів – у Милорадовича немає згадки.

Список князів, який починається словами «Помяни, господи, благоверных князей черниговских». Згідно Зотова, список князів іде після послушників, і

заголовок його – «Помяни господи благоверных великих князей черниговских, **киевских и прочих**».

Переліки вселенських патріархів, київських митрополитів, чернігівських архієпископів, чернігівських єпископів, архімандритів, ігуменів, ієромонахів, ієродияконів, монахів, трудолюбивих **іноків**, послушників. Згідно Зотова, ці переліки йдуть перед списком князів. Після монахів у Зотова подано список трудолюбивих **інокинь**, не іноків.

Двох схимонахів любецьких (Симеона та Іоана). Цих імен у виданні Зотова немає.

Перелік 150 давніх родів: архієпископів чернігівських від Лазаря Барановича до Амвросія Дубневича, ігуменів, архімандритів чернігівських монастирів, українські шляхетські роди (Полуботків, Дуніних, Милорадовичів…). Зотов нарахував тут 174 записи (Полуботка – с. 15, № 68; с. 18, № 139; Дуніна-Борковського – № 70). Рід Милорадовичів у Зотова записаний під № 174, **на окремому новому аркуші**. Ясно, що це доповнення вписано самим Григорієм Милорадовичем («что охраняешь, то имеешь», як говорив Аркадій Райкін), але у своїй статті 1871 року він про цю обставину не згадав. Але тепер ми знаємо орієнтовний час появи цього запису – між 1855 і 1871 роками.

В кінці – запис про вклад євангелія від Йосипа Левицького [Милорадович, с. 41; Зотов, с. 18, № 137]. У Зотова цей запис стоїть зовсім не в кінці.

Таким чином, опис рукопису у Милорадовича / Філарета страждає всіма мислимими недоліками: пропусками частин, довільними перестановками, доповненнями невідомого походження, друкарськими помилками, які викривляють зміст. Недбалість, безпорадність і дилетантизм найгіршого розбору.

Текст списку князів у Милорадовича / Філарета страждає всіма тими ганджами, що й опис:

Милорадович Г. А. Любеч Черниговской губернии Городницкого уезда. – Чтения в обществе истории и древностей российских, 1871 г., кн. 2, с. 31	*Зотов Р. В.* О черниговских князьях по Любецкому синодику и о Черниговском княжестве в татарское время. – Летопись занятий Археографической комиссии, 1892 г., т. 9, с. 28
В. к. Константина **Мстислава** Черниговского, создавшаго церковь св. Спаса, и княгиню его Анастасию, **и сына их к. Евстафия**	Великаго Кнзя Костантина Мстиславича Чернѣговского создавшого церков стого Спса, и кнгиню его Анастасію
В. к. Давыда Черниговского, и княгиню его Феодосию, **и сына их в. к. Владимира**	Вли: Кнзя Давида чернѣгов и кнгиню его Феодосію
К. Михаила Олега; к. Святослава Черниговского, во иноцех Гавриила, и княгиню его Екатерину	Вел: Кнз: Стослава чер: в Іноцех Гавріила, и Кнгиню его Екатерину

Окрім відзначених доповнень невідомого походження, текст Милорадовича / Філарета містить значимі помилки в іменах (декілька прикладів наведено в моєму тексті СКЛС). Ще гірше те, що в цьому тексті проминено тих князів, яких Милорадович не вважав чернігівськими. Тут треба говорити уже не про

недбалість, а про **фальсифікацію**, свідоме псування тексту джерела в угоду авторській концепції (котра відбилась у назві списку князів, як вище).

Текст списку князів у версії Милорадовича / Філарета настільки відмінний від тексту Зотова (який ми **змушені** вважати авторитетним, за відсутністю сучасного наукового видання), що його слід розглядати як окрему пам'ятку, схожу на СКЛС, але не тотожню з нею.

Скоріше за все, тут ми маємо справу з археографічною безпорадністю горе-видавців: Філарет об'єднав у своїй публікації варіанти з кількох джерел (і добре, якщо не додав до них своїх власних вигадок), а Милорадович «нічтоже сумняшеся» його передрукував. Згадку про князя Євстафія я схильний вважати саме ерудитським доповненням Філарета.

Пропуски у списку Милорадовича / Філарета візначено нижче у нашому тексті списку фразами «такого в його тексті нема». Доповнення списку Милорадовича / Філарета проти СКЛС не розглядаються.

Цей аналіз тексту Милорадовича / Філарета має бути застереженням – щоб ним **не користувались**.

Стаття Миколи Квашніна-Самарина [По поводу Любецкого синодика. – Чтения в обществе истории и древностей российских, 1873 г., № 4, с. 213 – 226] також легко доступна у Мережі. Ця стаття, на жаль, досить коротка і з неї важко здогадатись, про котрого з князів списку ідеться. В тих випадках, коли ці задачі квашніно-самарино-знавства можна було розв'язати упевнено, його думки теж враховувались. Оскільки він користувався виданням Милорадовича 1871 р., то й коментарі його стосуються Філаретової версії, а не СКЛС.

Найбільшу увагу СКЛС приділив Р. В. Зотов, який написав про нього цілу книгу [О черниговских князьях по Любецкому синодику и о Черниговском княжестве в татарское время. – Летопись занятий Археографической комиссии, 1892 г., т. 9; окреме видання: Спб.: 1892 г. – 327, 47 с.; на с. 24 – 29 – текст СКЛС]. Це видання легко доступне у Мережі, і ми будемо користуватись опублікованим там текстом пам'ятки. Зотов прокоментував кожну позицію списку, хоча не завжди щасливо.

Останнім звернувся до розгляду списку Л. В. Войтович [*Войтович Л. В.* Князівські династії східної Європи. – Льв. : 2000 р., розділ 1.7]:

> Найбільш доступним для дослідників залишається Любецький пом'яник. У ньому в більшості випадків є не тільки вказівки на родинні стосунки, але й на престоли, які займав той чи інший князь. Сама пам'ятка, яка датується 1693 р., дійшла до нас у зошиті, переписаному у 1886 р.

Такий вступ не обіцяв нічого хорошого (список, як ми бачили, датується 1750-ми роками, не 1693 р.; в 1886 році він був тільки оправлений, а не переписаний…). Войтович розглянув запропоновані ототожнення, де з чим погодився, дещо переглянув. Найцікавішими видаються його спостереження над кінцевою частиною списку, якій Зотов не приділив достатньої уваги.

Оцими роботами вичерпуються спеціальні дослідження, присвячені СКЛС.

Найбільшим недоліком дотеперішніх студій над СКЛС є апріорний характер певних припущень, покладених в основу студій. Маємо два головних припущення:

1, що СКЛС – це список чернігівських князів (або навіть Ольговичів);

2, що в цьому списку князі не повторюються.

Оці **припущення** є апріорними, тобто сформульованими перед початком роботи як робочі гіпотези. Після завершення роботи слід було подивитись на список згори і перевірити – чи результати студій підтверджують висхідні припущення (це зветься апостеріорна перевірка).

Як не дивно, ніхто такої перевірки ніколи не проводив, і **припущення** якось автоматично перейшли у розряд **аксіом**, тобто тверджень, котрі й не потребують ніякого доведення, ніякої перевірки. Тому одне із завдань моєї роботи – перечитати список без використання цих «аксіом» і потім подивитись, чи вони випливають із фактичного матеріалу.

Іншу групу робіт представляють загальні генеалогічні праці, автори яких не займалися спеціально СКЛС, а тільки використовували його дані. Тут перше місце займає довідник Г. О. Власьєва [*Власьев Г.А.* Потомство Рюрика. – Спб. : 1906 г., т. 1, ч. 1 = 666 с.], перший том якого присвячений чернігівським князям. Більшість князів із нашого списку згадані в першій частині цього тому. Книга цінна тим, що для кожного князя подано списки джерел, де він згаданий, що створює гарну підставу для подальших студій. Книга Р. В. Зотова виступає для Власьєва як джерело, дані з якого він переніс до свого довідника, подекуди подаючи власні міркування.

Кажуть люди, що цікаві думки з приводу СКЛС висловив М. Баумгартен [*Baumgarten N.* Généalogie des branches régnantes de Rurikides du 12-e au 16-e siècle. – Roma: 1934]. Кажуть, що він дуже критично поставився до побудов Р. Зотова і відкинув їх (принаймні частину). На жаль, цієї роботи немає в Мережі, а тому я не міг нею скористатись.

Інші дослідники використовували результати Р. В. Зотова, не виявляючи щодо них найменших сумнівів. У такий спосіб побудовані сучасні генеалогічні праці [наприклад, генеалогічна таблиця, складена Л. Махновцем і додана до його перекладу «Літопису Руського» (К.: 1989 р.), або *Войтович Л.* Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у 12 – 16 ст. – Льв.: 1996 р. – 255 с.; *Войтович Л.* Князівські династії східної Європи. – Льв. : 2000 р.]. Також «Вікіпедія» містить всі здобутки Р. Зотова – як доведені твердження, так і припущення, в тому числі неймовірні.

Висновок з нашого історіографічного екскурсу такий: центральне місце у студіях над СКЛС займає книга Р. Зотова, і тому подальші студії над списком хоч-не-хоч утворюють науку зотово-знавства.

Завдання джерельного дослідження

Найбільша проблема студій над СКЛС – це відсутність джерелознавчого аналізу цього тексту. Не кожен текст є (може служити) історичним джерелом. Історичні романи Павла Загребельного є текстами (і досить цікавими текстами), але не є історичними джерелами – перш за все через своє пізнє походження. Романи написані в кінці 20 ст., а розповідають про події, приміром, 12 ст. Оцей інтервал у 800 років між часом подій і часом написання тексту про події й не дає нам вважати тексти Загребельного історичними джерелами.

Отже, перш ніж використовувати якийсь текст для генеалогічних та / або історичних реконструкцій, ми маємо з'ясувати, якою мірою даний текст може бути історичним джерелом. Для цього треба відповісти на наступні запитання:

1. Коли написано текст?
2. Який історичний період висвітлює текст?
3. Де написано текст?
4. Який географічний ареал висвітлює текст?
5. Які джерела використано при укладанні тексту?
6. Наскільки компетентним був автор у питаннях, про які він писав?
7. Яка була мета написання тексту?
8. Якими прийомами обробки джерел скористався автор задля досягнення своєї мети?
9. З яких структурних частин складається текст? (І далі запитання 1 – 8 до кожної частини.)

Ми розглянемо СКЛС з точки зору цих запитань і потім постараємось відповісти на інтегральне запитання – чи можна вважати даний текст історичним джерелом (і якщо так – джерелом у яких питаннях).

Текст списку

Для того щоб оцінити історичне джерело, треба перш за все розібрати його текст. Тому й я не буду вигадувати нічого нового, а слідуючи Р. В. Зотову, подам текст СКЛС у вигляді заголовків, за якими будуть іти різні міркування. Зауважу, що розбивка списку на статті не співпадає ані з розбивкою Р. Зотова, ані Л. Войтовича.

В розділах міркувань я спочатку даю стислий виклад точок зору попередніх дослідників, а потім – свої власні оцінки, зауваження та припущення. В секціях «Джерельні згадки» наведено свідчення авторитетних джерел (поза СКЛС). Якщо таких згадок багато – наведено лише основні; особлива уваги приділена записам про смерть і поховання князів. Посилання на літописи я даю спрощено – назва літопису + річна стаття. Літописи із ПСРЛ опубліковані багато разів (в тому числі в HTML), і знаючи річну статтю, кожен зможе перевірити текст за своїм улюбленим виданням. Скорочені назви літописів розкрито тут.

З довідковою метою подано посилання на статті Вікіпедії. Користуватись цими статтями можна тільки з обережністю, оскільки всі вони вражені зотовщиною (те, що Р. Зотов висловлював як припущення, часто дуже слабкі й обережні, у Вікіпедії перетворились на доведені незаперечні твердження). Перед нашою медієвістикою взагалі стоїть задача де-зотовізації, і моя стаття має стати кроком до очищення історії України від цих химерних побудов.

У висновках вживаються такі позначення:

– Цифра (1) і зелене тло – виділено осіб, ототожнення яких не викликає ніяких сумнівів.

– Цифра (2) і жовте тло – виділено осіб, ототожнення яких можливе завдяки простим, вірогідним припущенням.

– Цифра (3) і червоне тло – виділено осіб, ототожнення яких вимагає складних, маловірогідних припущень.

– Цифра (4) і жовто-гаряче тло – виділено осіб, відомих тільки із СКЛС.

Помяни господи благоверных великих князей черниговских, киевских и прочих

1. Великого князя Константина Мстиславича Черниговского, создавшего церковь святого Спаса, и княгиню его Анастасию

Джерельні згадки:

В лѣто 6544 [1036] Мьстислав изиде на ловы, разболѣся и умре. И положиша и в церкви у святаго Спаса, юже бѣ сам заложилъ: бѣ бо въздано ея при немь възвыше, яко на кони стояще рукою досящи. (ЛЛ)

У рік 6542 [1034]. Мстислав вийшов на лови, і розболівся, і помер. І положили його [у Чернігові] в церкві святого Спаса, що її він спорудив був сам; було бо зведено її при ньому [так] заввишки, як, на коні стоячи, [можна] рукою досягти. (ІпатЛ)

Філарет: Мстислав Володимирович.

Р. Зотов: Мстислав Володимирович (1024 – 1036); Мстислав***ича*** вважав опискою.

Л. Войтович: Мстислав Володимирович.

Мої міркування: хоча поправка до тексту СКЛС одностайно прийнята усіма дослідниками, описка говорить, що ця особа була для автора СКЛС маловідомою. Ототожнення більше спирається на слова про заснування Спаського собору (котрі збігаються з літописними даними), ніж на ім’я князя (хрестильне ім’я його невідоме). У Чернігові він княжив у 1024 – 1036 роках, але великим князем авторитетні джерела його не титулують. Вказівка на поховання його в Спаському соборі для нас важлива.

Висновок: однозгідне припущення можна прийняти (2).

2. Великого князя Николу Святослава Черниговского и княгиню Киликию

Джерельні згадки:

В лѣто 6584 [1076]. Сего же лѣта преставися Святослав, сын Ярославль, мѣсяца декабря 27, от рѣзанья желве, и положен Черниговѣ у святаго Спаса. (ЛЛ)

У рік 6584 [1076]. У сей же рік преставився Святослав, син Ярославів, місяця грудня у двадцять і сьомий [день] од розрізування гулі [на шиї] і покладений був у [церкві] святого Спаса. (ІпатЛ)

Філарет: Святослав Ярославич.

Р. Зотов: Святослав Ярославич (1054 – 1076).

Л. Войтович: Святослав Ярославич.

Мої міркування: спокусливо погодитись з однозгідною думкою дослідників, але твердих незаперечних підстав для цього нема. Ім’я Святослав було дуже популярним у чернігівському князівському домі, а християнських імен князів ми переважно не знаємо, як не знаємо його і для Святослава Ярославича. В сучасній довідковій літературі поширена думка, що Святослав було охрещено як Миколу, але обгрунтування я не бачив, мабуть, «обгрунтуванням» було **припущення** щодо розглядуваного запису СКЛС. Принаймні довідники кінця 19 ст. його християнського імені не подають (Русский биографический словарь, Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона). У Чернігові він княжив у 1054 –

1073 роках, але великим князем авторитетні джерела його не титулують. Вказівка на поховання його в Спаському соборі для нас важлива.

Висновок: однозгідне припущення можна прийняти із застереженнями (2).

3. Великого князя Михаила Черниговского и княгиню его Феофанию

Джерельні згадки про Олега Святославича:

В лѣто 6623 [1115]. В том же лѣте преставися Олег Стославичь в 8 день августа месяца (ЛЛ)

У рік 6623 [1115]. У сей же рік преставився Олег Святославич, місяця серпня в перший день, а в другий [день] він похований був [у Чернігові] в [церкві] святого Спаса, коло гробу отця свого Святослава. (ІпатЛ)

У рік 6623 [1115]. А на осень прѣставися Ольгъ, сын Святославль, августа в 1. (Н1ЛСІ)

Сподоби мя худого имена князей русских написати в лавре святого Савы [в Єрусалимі]. Ныне поминаются имена их по октениях, и с женами, и с детьми. Се же имена их: Михаил Святополк, Василий Владимир, Давыд Святославич, Панкратий Святославич, Глеб Менский. [Хождение игумена Даниила / ред. Г. М. Прохоров. – Библиотека литературы Древней Руси, Спб., 1994 г., т. 4.]

Філарет: такого в його тексті нема, є «Михаїл Олег». Але у примітці до запису Михайла Всеволодовича Святого сказано: «по Киевскому синодику супруга его Феофания (Румянцевский музей, 579)».

Р. Зотов: Олег Святославич, син № 2 (1073 – 1115)

Л. Войтович: Олег Святославич «і його дружина візантійська аристократка Феофано Музалон [*Янин В.Л.* Печать Феофано Музалон // Нумизматика и сфрагистика, 1965 г., т. 2, с. 76 – 90]».

Мої міркування: Олегу Святославичу серед руських князів унікально поталанило, бо на запитання «яким відділенням видано паспорт» він міг послатись на подорож Данила до Єрусалиму (вона відбулась у 1104 – 1106 роках – Г. М. Прохоров у передмові до цитованого видання). Отже, маємо авторитетне (може, й прижиттєве) свідоцтво, що його християнське ім’я – Михаїл.

Інше питання – про якого Михаїла йдеться в даній статті СКЛС. Тут маємо такі можливості:

1, Михаїл-Олег Святославич;

2, Михаїл-Святополк Ізяславич, його сучасник;

3, пізніший чернігівський князь на ім’я Михаїл, хоча б Михайло Всеволодович Святий; і т. д.

У списку наш Михаїл титулований князем чернігівським, але це важить не дуже багато (апостеріорі ми побачимо, що чернігівськими титулуються в СКЛС князі, які мали дуже слабкий зв’язок з Черніговом). Поки що ми зауважимо, що авторитетні джерела не титулують його «великим князем» – просто «князем». Олег – син чернігівського князя, недовгий час княжив у Чернігові захватним правом (1094 – 1096), в 1098 – 1115 р. княжив у Новгороді-Сіверському (але той факт, що його поховали у Чернігові **наступного дня** після смерті, говорить, що помер він у Чернігові). Його сини княжили у Чернігові. Як сказано у класика – « Ти зродиш королів, сам королем не будеш.»

Святополк має той недолік, що не був у Чернігові навіть у гостях (здається). Можливість приписати ім'я Михаїл якомусь із пізніших чернігівських князів, для котрого християнське ім'я невідоме – залишається відкритою. Тим більше що є інтригуюча вказівка Філарета на досі не опублікований Київський синодик, де ім'я Феофано мала дружина саме Михайла Святого…

А що ж Феофано? « З інфантою все невиразна справа», як сказано у того ж класика. Публікація печаток «архонтіси Русі» Феофано (1883, 1965) покликала до життя гіпотезу, що Феофано – дружина Олега Святославича. Здавалось би, рівняння СКЛС «Михаїл + Феофанія = ?» розв'язане на користь Олега.

Віктор Чхаїдзе у своєму дуже критичному перегляді справи [*Чхаидзе В. Н.* Феофано Музалон – архонтисса Росии (к вопросу об идентификации). – Византийский временник, 2007 г., т. 61, с. 155 – 170] вказує на ряд проблем: 1, походження обох примірників печатки невідоме (вони виявлені в колекціях музеїв Парижа та Берліна); 2, хронологія зображень на печатках дуже розпливчаста, від 11 до 14 ст.; 3, назва «Росія» в написі має орфографічні відмінності від традиційного для Візантії написання назви «Русь» (через це постало питання, що це за «Росія» і де вона знаходилась – котре знову не вирішене. Може, це Тмуторокань, а може і ні). Висновок:

> В целом следует признать, что имеющихся на сегодняшний день нумизматических и сфрагистических данных для окончательного разрешения вопроса об идентификации архонтиссы Феофано Музалон недостаточно […] Попытки идентификации Феофано Музалон лишь по аналогии с Феофанией Любецкого синодика наталкиваются, как мы видели, на серьезные трудности.

Я схиляюсь до першої із зазначених мною можливостей зовсім з інших міркувань, ніж попередні дослідники. А саме – Олег був похований у **Спаському соборі**. Якщо прийняти, що наш Михаїл – це таки Олег Святославич, то на початку СКЛС маємо трьох князів, похованих у Спаському соборі. А це, на мою думку, може говорити, що тут використано якесь давнє джерело, пов'язане зі Спаськими собором (пом'яник, чи список епітафій, чи літопис собору, чи ще щось…).

Висновок: однозгідне припущення можна прийняти із застереженнями (2).

4. Великого князя Георгия Киевского во иноцех Гавриила Всеволода

Філарет: Ігор Ольгович (1146 – 1147) – на підставі невідомого науці Єлецького синодика, син № 3. В 1150 р. перепохований в Чернігові (ІпатЛ).

Р. Зотов: Всеволод Ольгович (1126 – 1146), син № 3. Християнське ім'я його невідоме, але він заснував у Каневі церкву св. Георгія (1144, ІпатЛ). Є й інші Всеволоди. Ігоря Ольговича в СКЛС нема.

Л. Войтович: Юрій Долгорукий (1120 – 1157), потрапив до синодика як союзник Ольговичів.

Щодо імені «Всеволода», то можливо або 1, виправлення на «Всеволодовича», тобто вказівка на діда Юрія; або 2, пропущено «і сина його» – тоді виходить Всеволод Юрійович Велике Гніздо.

Мої міркування:

Проти Філарета слід сказати, що Єлецький синодик в науці невідомий, тому будувати щось на таких «даних» ми не можемо. [Можна було сподіватись, що Єлецький синодик, так само як і Любецький, зберігається у Чернігівському

історичному музеї. Але в каталозі Ігоря Ситого (Реєстр рукописних книг [Чернігівського обласного історичного музею ім.В.В.Тарновського]. – Чернігів: 2004 р.) його нема, і де його тепер шукати – невідомо.]

Отже, християнське ім'я Ігоря, так само як і його чернече ім'я – невідомі. (У Вікіпедії ви побачите не тільки християнське і чернече, а ще й схимницьке ім'я цього князя, але все це – фантастика, навіть не наукова. Просто фантастика. До речі, **жодне джерело** 11 – 16 ст. **ніколи не подає** схимницького імені князя і взагалі не знає, що це таке. Докладніше – в мой статті «Звичай постриження правителя в ченці»). Позитивним моментом цієї версії є засвідчене джерелами прийняття чернецтва цим князем (насильницьке, але це нашої справи не міняє). Отже, жодне з трьох імен запису залишаються не поясненими. До того ж київське княжіння його (1146) було чисто ефемерним.

У погляді Зотова знаходить своє місце «Всеволод» і мабуть «Георгій». Київським князем він був у 1139 – 1146 рр., «великим» не титулувався. Авторитетні джерела не подають християнського імені Всеволода, але практика заснування церков на честь тезоіменитих святих мала місце, і «Георгія» з обережністю можна прийняти. Проти такого погляду стоїть Іпатіївський літопис, котрий під 1146 роком досить докладно оповідає про смерть і поховання Всеволода, нічого не згадуючи про прийняття ним чернецтва. Тому, залишаючись на грунті фактів, ми мусимо визнати, що «во іноках Гавриїла» в рамках гіпотези Зотова «потрапило з іншої телеграми» (за словами булгаковського Поплавського).

Згідно погляду Войтовича, «Георгій» – князівське ім'я. Юрій Долгорукий був київським князем двічі (1149 – 1151, 1155 – 1157), титулу «великий» авторитетні джерела йому не дають. Проти цього погляду знову виступає Іпатіївський літопис, котрий під 1157 роком досить докладно оповідає про смерть і поховання Юрія, нічого не згадуючи про прийняття ним чернецтва. Я спеціально підкреслюю **докладність** оповідання. Якби згадка про смерть була короткою, можна було б думати, що звістка про постриження просто випала, як то не раз траплялось. Але докладність оповідання повністю виключає таку можливість.

Отже, в рамках цього погляду непоясненою залишається друга частина статті, зокрема ім'я «Всеволод». Войтович сам відчував цю слабкість і запропонував два варіанти поправок.

Перша поправка дає «Георгія Всеволод[овича]», якого можна вважати за «Георгія Володимировича Всеволодовича» лише з великою натяжкою (я щось не пригадую, щоб князя іменували по діду, минаючи батька). Отже, ця поправка нічого не допомагає, бо вимагає ще подальшого неймовірного припущення.

Другий варіант – «[і сина його] Всеволода» – виглядає краще: у Юрія дійсно був син, славний Всеволод Велике Гніздо. Але довільно вставляти в текст джерела цілі фрази – це досить погана методика.

Нарешті слід згадати, що в СКЛС є ще один Всеволод Гавриїл – № 8, і можливість подвоєння його запису до СКЛС не розглядалась.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

5. Великого князя Александра Киевского

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: Олександр Ярославич [Невський] (1236 – 1263), в 1249 р. отримав ярлик ни Київ (ЛЛ).

Л. Войтович: Гліб Юрійович (1147 – 1171), як союзник Святославичів. Олександр – мабуть його хрестильне ім’я.

Мої міркування:

У погляді Зотова позитивно те, що Олександр Ярославич, на відміну від розглянутих вище князів, дійсно титулувався «великим князем» [зокрема, ЛЛ, 6760 = 1252 р.]. Незаперечно також, що Батий пожалував йому Київське князівство.

Чи дійсно Олександр сидів на київському столі хоча б одну хвилину – це окреме питання. Лаврентіївський літопис [6757 = 1249] пише: «Приеха Олександр и Андрей от Канович и приказаша Олександрови Киев и всю Русьскую землю, а **Андрей седе в Володимери на столе**». Отже, не повинно бути сумніву в тому, що Андрій справді став владимирським князем, а от щодо Олександра аналогічної реляції літопис не подає…

Разом з тим ми мусимо пам’ятати, що в тексті СКЛС могли відбитись не тільки достовірні історичні дані (як ми їх собі уявляємо), але й літературні погляди того (наразі невідомого нам) часу. Як приклад цих літературних поглядів наведемо цитату з Густинського літопису (кін. 17 ст.): «В лето 6771, 1263. Преставися Александер Ярославич, великий князь Московский **и Киевский**, пострижеся в схиму» [ПСРЛ, 2003 г., т. 40, с. 123]. В цьому літописі всі великі князі владимирські систематично титулуються «Московськими», але «Київським» титулується тільки Олександр.

У погляді Войтовича негативно те, що Гліб, хоча й княжив у Києві (1169 – 1171), великим князем не титулувався. До того ж його християнське ім’я невідоме, і з тими самими підставами під «Олександра» може підшиватись будь-який з київських князів, чиє християнське ім’я нам невідоме.

Не слід також відкидати Олександра (Олелька) Володимирович Ольгердовича (княжив у Києві в 1141 – 1454). «Великим» він не титулувався.

Я більше схиляюсь до Олександра Ярославича, але з інших міркувань, ніж виставлені в літературі: я припускаю, що «великий князь Дмитро» (№ 7) – це його син Дмитро Олександрович, а Іван Дмитрович Переяславський (№ 66) – його онук. Тобто можна побачити в СКЛС фрагмент родоводу Олександра Невського.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

6. Великого князя Романа Киевского

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: Роман Ростиславич (1151 – 1180). Нема іншого київського князя на ім’я Роман.

Л. Войтович: Роман Ростиславич, оженений з дочкою Святослава Ольговича (ПСРЛ, 8, с. 15; ПСРЛ, 15-1, с. 212).

Мої міркування: дійсно нема іншого Романа – київського князя.

Висновок: це ототожнення можна прийняти (1).

7. Великого князя Димитрия

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: невідомий князь.

Л. Войтович: Гліб Святославич (1069 – 1078). Його християнське ім'я невідоме, могло бути і Дмитрій.

Мої міркування:

Я уже відзначав, що не варто довільно приписувати князям християнські імена (які переважно невідомі). Отже, припущення Войтовича нестійне.

Слід пам'ятати, що в СКЛС є немало «безпритульних» князів на ім'я Дмитро: № 43, 63, 65, 79, 91, 104, ототожнення яких неможливе або непереконливе. Є також Дмитро Ольгердович № 86, відомий відносно краще. Ми не повинні відкидати можливості, що якась частина цих Дмитрів є дублікатами інших Дмитрів з СКЛС.

А що ж конструктивного можна запропонувати? Як не дивно, є ціла купа претендентів на це місце в СКЛС:

1, Дмитро Олександрович (1250 – 1294), син Олександра Невського, великий князь владимирський (1276 – 1294);

2, Дмитро Костянтинович Суздальський (1322 – 1388), великий князь владимирський (1360 – 1363);

3, Дмитро Іванович Донськой (1350 – 1389), великий князь владимирський (1363 – 1389);

4, ну, не будемо одразу відкидати великого княз литовського Ольгерда: «князя великого Ольгерда, нареченого у святому хрещенні Димитрія» [Древний помяник Киево-Печерской Лавры (конца XV и начала XVI столетия) / *Голубев С.* – Чтения в историческом обществе Нестора летописца, 1891 г., т. 6, приложение, с. 7]. Насправді Ольгерд ніякого православія ніколи не приймав, але ми досліджуємо **письмову пам'ятку** і мусимо рахуватись не тільки з тим, що було насправді, але й і з тими помилковими й фантастичними уявленнями, котрі мали автори минулого;

5, далі йдуть київський воєвода (1492 – 1505) князь Дмитро Путятич, його безталанний сучасник Дмитро Онук (1483 – 1509), іменований великим князем московським в 1498 р., і так далі.

З цього списку перші три особи справді, а не здогадно, мали ім'я Дмитро і справді титулувались (за життя!) великими князями. Дмитра Олександровича я поставив на першому місці, щоб накреслити лінію із діда (№ 5), батька і сина (№ 66). Але це підстава дуже слабка, тому –

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

8. Великого князя Василия Всеволода во святом крещении нареченного Гавриила

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: невідомий князь, мабуть описка (два християнських імені).

Л. Войтович: Всеволод Давидович Святославича Муромський (1116 р. – похід на половців; після 1123 р. – муромський князь; 1124 – одружився з донькою Болеслава Кривоустого – ІпатЛ). Помер він, мабуть, до 1129 р.

Мої міркування: те, що обидва записи із Всеволодами-Гавриїлами (цей і № 4) пояснюються складно – ми вже говорили вище. Але в нашому давньоруському господарстві є «справжній» Всеволод-Гавриїл (? – 1138)- син київського князя Мстислава Володимировича, новгородський князь (1117 – 1136). Авторитетні для цього часу літописи (Н1ЛСІ, ІпатЛ, ЛЛ) згадують про нього досить часто, завдяки

чому його життєвий шлях простежується непогано. Але в цих літописах немає його християнського імені.

Його християнське ім'я Гавриїл стоїть в його уставній грамоті для церкви св. Івана у Новгороді. На жаль, ца грамота є підробкою, виконаною не раніше кінця 14 ст. [*Зимин А. А.* Уставная грамота князя Всеволода Мстиславовича // Академику Б.Д. Грекову ко дню 70-летия. М.; Л., 1952. С. 123 – 131.] («Знаю я это отделение. Там любому паспорт выдадут» – казав булгаковський Бегемот).

Тому цей Всеволод не має ніяких переваг у змаганні за місце в СКЛС у порівнянні з усіма іншими дуже численними Всеволодами, одним з яких (але не більше!) є й запропонований Войтовичем.

Разом з тим у справі Всеволодів-Гавриїлів є інший аспект. Відкидаючи знайомство автора СКЛС з історичним Всеволодом Мстиславичем, ми не можемо відкинути його знайомство з літературно-художнім Всеволодом-Гавриїлом. Про те, що його грамота – підроблена, ніхто до 1952 року не думав; а численні її списки (вказані у Зиміна) показують, що познайомитись з цим документом було відносно нескладно. Тому я припускаю, що автор СКЛС міг бачити цю грамоту і дещо з неї запозичити – характерну пару імен, де чітко вказано, що Гавриїл – християнське ім'я, і титул «великий князь».

Нагадаю, що одним із завдань **джерелознавчого** дослідження є виявлення в тексті слідів використання давніших джерел. В даному випадку я не наполягаю категорично на запозиченні, але й не відкидаю такої можливості.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

9. Великого князя Давида Черниговского и княгиню его Феодосию

Джерельні згадки:

В лѣто 6631 [1123]. В то же лѣто преставися Давыд князь Черниговский Стославичь (ЛЛ)

У рік 6631 [1123]. Преставився Давид Святославич [у] Чернігові (ІпатЛ)

И несоша князя во Спас святый долго по вечернѣ. Пришедши звѣзда ста над крѣстом. Оттолѣ несоша и в церьковь Бориса и Глѣба създаную от него. [Слово о князьях. // Памятники литературы Древней Руси. XII век. М., 1980 г., с. 338 – 344].

Філарет: Давид Святославич. Його відспівали у Спаському соборі, а поховали у побудованому ним Борисоглібському соборі.

Р. Зотов: Давид Святославич, син № 2 (1073 – 1123).

Л. Войтович: Давид Святославич.

Мої міркування: Давиду поталанило – з чернігівських князів тільки він один мав таке ім'я. Те, що він за життя не титулувався «великим» – пусте, як ми скоро побачимо.

Висновок: одностайну думку дослідників можна прийняти (1).

10. Великого князя Николу Святослава Черниговского и княгиню его Анну

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: Святослав Давидович (Никола Святоша), син № 9 (1097 – 1142), оскільки його чернече ім'я – Микола; але він не був чернігівським князем. Інший кандидат – Святослав Володимирович Давидовича Вщизький.

Л. Войтович: Святослав Давидович, князював у Луцьку (1099 – 1100), Городці Остерському (1106), постригся в ченці Києво-Печерського монастиря і помер в 1143 р.

Мої міркування: в думках дослідників щодо цієї статті ми бачимо повну одностайність і таку ж повну безпідставність. Справді:

1, Святоша ніколи не був чернігівським князем;

2, Святоша постригся у ченці Києво-Печерського монастиря;

3, Святоша мав **чернече** ім'я Миколи.

Дивні діла твої, господи! Той князь, який достовірно прийняв чернецтво, ченцем не названий, а той, хто достовірно не приймав чернецтва (№ 11) – названий ченцем.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

11. Великого князя Святослава Черниговского, во иноцех Гавриила, и княгиню его Екатерину

Філарет: Святослав Володимирович Давидовича Вщизький (1157 – 1167), онук № 9.

Р. Зотов: Святослав Ольгович (1136 – 1164), син № 3. Було тільки три чернігівських князя на ім'я Святослав, але це – не Святослав Ярославич (+1078) і не Святослав Всеволодович (+1194). Святослав Вщизький (думка Філарета) не був чернігівським князем.

Л. Войтович: Святослав Ольгович, кн. Сіверський (1146 – 1157), Чернігівський (1157 – 1164). В родоводі він названий Миколою.

Мої міркування:

Проти думки Філарета можна повторити: Святослав Володимирович Давидовича – тільки з роду чернігівських князів, а сам чернігівським князем ніколи не був.

Проти думки Зотова – Войтовича можна повторити те, що вже написано з приводу попереднього князя. До цього можна додати: смерть Святослава Ольговича в Іпатіївському літописі описана з великим подробицями (чому й думають дослідники про якесь чернігівське джерело), з оповіданням про інтриги **княгині** (яка, прецінь, не названа по імені), із зрадами, таємними гінцями і т. д. – але без згадки про прийняття чернецтва помираючим князем.

До речі, якщо вже думати, що цей Святослав Ольгович був охрещений як Микола (хоча я не знаю авторитетного джерела цього імені), то краще було би пхати його на позицію № 10.

Одним словом, плутанина оцих Святославів – Миколаїв – ченців – чернігівських – Гавриїлів (знову Гавриїлів!) така велика, що єдино можливий –

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

12. Великого князя Ярослава Черниговского, во иноцех Василия, и княгиню его Ирину

Джерельні згадки:

У рік 6706 [1198]. Преставився чернігівський князь Ярослав Всеволодович. І єпископ [Порфирій], ігумени, і синівці його, опрятавши тіло його поважане, положили його в церкві святого Спаса, в єпископії того города. (ІпатЛ)

Філарет: Ярослав Всеволодович.

Р. Зотов: Ярослав Всеволодович (1167 – 1198).

Л. Войтович: Ярослав Всеволодович, князь Чернігівський (1180 – 1198).

Мої міркування: Ярославу, так само як і Давиду (№ 9), поталанило – він був єдиним чернігівським князем такого імені. На титул «**великий** князь», так само як і на міфічне постриження у ченці – не звертаємо уваги (нижче, у загальному огляді, ми ще підсумуємо такі випадки вимушеної ігнорації!). Літописний запис про смерть і поховання, хоч і належить до числа стислих, містить досить багато подробиць, серед яких немає постриження. Отже, залишаючись на грунті фактів, ми повинні визнати, що постриження не було.

Висновок: можна прийняти, що це князь Ярослав Всеволодович (+1198) (1).

13. Великого князя Феодосия Черниговского и княгиню его Ефросинию

Філарет: Олег Святославич Сіверський (1157 – 1180) – на підставі невідомого науці Сіверського синодика.

Р. Зотов: Олег Святославич Ольговича Сіверський не був чернігівським князем. Питання про кн. Феодосія залишається відкритим. Ігор Святославич (+1202) в СКЛС не згаданий.

Л. Войтович: Ігор Святославич (1169 – 1201), нар. 1151 р., його християнське ім'я – Георгій (так в ІпатЛ). Мабуть, Феодосій – його чернече ім'я.

Мої міркування:

Проти думки Філарета можна повторити, що Олег Святославич Ольговича Сіверський – тільки з роду чернігівських князів, а сам чернігівським князем ніколи не був.

Про використаний Філаретом Сіверський синодик (на відміну від Єлецького) наука може дещо сказати. В цитованому каталозі І. Ситого читаємо: «Ал 422 **Синодик Новгород-Сіверського Спасо-Преображенського монастиря** 1867 р. (№ 270)» [*Ситий І. М.* Реєстр рукописних книг [Чернігівського обласного історичного музею ім.В.В.Тарновського]. – Чернігів: 2004 р.]

Тут нам варто зупинитись на даті цього рукопису – 1867 р. Це саме той рік, коли Філарет працював над своїм історико-статистичним описом Черніговської єпархії. Для збирання матеріалів він, звичайно, розіслав відповідну анкету по монастирях і церквах своєї єпархії (а як інакше скласти опис багатьох сотень церков?). Далі йдуть **мої припущення**: у Новгород-Сіверському монастирі люди на той час були прості, критицизмом, позитівізмом ніже нігілізмом не заражені. Наказ начальника для них – закон. Хоче начальство отримати від нас «давній синодик» – напишемо, і буде йому щастя. А коли начальник щасливий, то й підлеглі матимуть щастя.

От так, на мою думку, виник Сіверський синодик, на який посилався Філарет і який лежить у Чернігові ніким не досліджений. Авторитетне і давнє джерело, нема що й казати!

Звичайно, **можна припустити** й таке, що був «інший Юрій Милославський, так отого вже я написав» – тобто Філарет посилався на інший Сіверський синодик, не той, що стоїть під шифром «Ал 422». Для цього треба співставити текст Філарета з існуючим синодиком і взагалі проробити в мініатюрі працю Приселкова, який повизбирував уламки Троїцького літопису з історії Карамзіна.

А поки цю роботу хтось виконає (і хто зна, що вона покаже) – я відкидаю свідчення невідомого в науці «Сіверського синодика».

Що ж до припущення, що Ігоря-Георгія звали Феодосієм… Ну, щось подібне вже доводилось читати… і навіть писати (Мнимий запис про смерть Ігоря Ольговича, 2009 р.). Повна дурниця, на відміну від дурниці часткової, тим і добра, що її не можна ніяк спростувати. Дурниця, та й годі.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

14. Великого князя Всеволода Даниила Святослава Черниговского и княгиню его Анастасию

Філарет: в його тексті не Святослав***а***, а Святослав***ича***. Філарет думав, що це Всеволод Святославич Ольговича (1160 – 1196), але він сплутав його із Всеволодом Святославичем Всеволодовича Чермним.

Р. Зотов: прийняв поправку Філарета (Святослав***ича***). Всеволод Святославич Чермний (1198 – 1212 (? 1215)).

Л. Войтович: невиразно погоджується із Зотовим.

Мої міркування: як у кожному випадку, коли СКЛС подає для одного князя одразу три імені (№ 8), запис вимагає виправлень.

Добре було герцогу Гессенському – він звався Фрідріх Вільгельм Людвіг Карл! Якби він служив у Радянській армії, він міг би мати чотири пайки – один для Фрідріха, другий для Вільгельма, третій для Людвіга і четвертий для Карла. Але православний світ не знає кратних імен, давньоруська князівська практика із розрізненням князівського і християнського імені уже була значним відходом від православія, і з 15 ст. такі випадки припиняються.

Оскільки Данило (Даниїл) як князівське ім'я було мало поширене (чи не єдиний випадок – Данило Олександрович Московський, +1303), то виправлення Данила на Даниловича нам нічого не дає. Для подальших хірургічних експериментів над текстом (кон'єктур) залишаються Всеволод і Святослав. Дослідники одностайно принесли в жертву Святослава на користь «Всеволода Святославича», але ми можемо відхилитись і ~~зробити з порося карася~~ зробити «Всеволодовича Святослава». Це, правда, нічого нам не дає.

Інший напрямок вівісекції тексту полягає у припущенні лакуни. Мінімальною лакуною є слово «князя». В такому разі ми можемо мати «Всеволода Даниїла» і окремо «Святослава»; а можемо – «Всеволода» і окремо «Даниїла Святослава». І це нам теж нічого не дає.

Але й прийнята усіма дослідниками поправка на «Всеволода Святославича» теж нічого не допомагає! Звідки видно, що цей «Всеволод Святославич» – неодмінно «Чермний», а не якийсь інший? Вже чого-чого, а Всеволодів Святославичів у нас подостатком, от хоча б Буй-Тур (+1196): чим він не Всеволод? чим він не Святославич?

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

15. Великого князя Константина Ольговича Черниговского и сынов его Давыда, Глеба и Александра

Філарет: Святослав Ольгович Святославича (1136 – 1164).

Квашнін-Самарін: Костянтин Ольгович Романовича Старого (здогадно, жив на початку 14 ст.), тому що синів з такими іменами ніде нема.

Р. Зотов: Святослав Ольгович (за Філаретом) – уже був згаданий вище (№ 11). Онук Романа Старого (за Квашніним) – стрибок через 3 коліна, неможливе порушення хронології. Це невідомий з інших джерел Рюрик Ольгович Святославича Всеволодовича (1210 – 1215). Про нього згадують В. Татищев (1768) та С. Русов (1832).

Л. Войтович: Олег Святославич (1176 – 1204), брат Всеволода Чермного. Його син Давид востаннє згаданий 1196 р. (ІпатЛ).

Мої міркування: думки дослідників, як бачимо, повністю розділилися, і жоден із поглядів не має **ніякої рації**. Найбільш докладно розвивав свій погляд Зотов, який присвятив цьому запису СКЛС 21 (двадцять одну!) сторінку. Але все це нічого не допомагає:

1, якби справа була відносно ясна – не треба було б таких розлогих міркувань;

2, ніж посилатись з оцим Рюриком Ольговичем на Татищева і Русова – пряміше було б просто **постулювати**: мені на цьому місці потрібен Рюрик Ольгович, і я постулюю його існування;

3, а що цей постулат нам допомагає? Ми ж шукали Костянтина Ольговича, а «ти знов якусь ворожку привела», як сказано у класика.

Думку Войтовича мені важко збагнути: адже запропонований ним Олег – не Костянтин, і батько його Святослав – не Олег. Видно, не одну тільки Росію «умом не понять»…

Перспективнішим мені видається думка Квашніна-Самаріна: відшукати князя – сина якогось Олега, і при тому такого, що мав не менше 3 синів. Сам Квашнін-Самарін зусиль в цьому напрямку не доклав – просто **вигадав** свого Костянтина Ольговича, і край.

Але ми можемо запропонувати щось інше. Легендарний Олег з рубежа 9 – 10 ст. та Олег Святославич (+977) нам не підходять. Наступний з черги – Олег Святославич (+1115). Він мав дітей (Ольговичів). З них Всеволод Ольгович мав 2 синів – Святослава та Ярослава, а Святослав Ольгович мав 3 синів – Олега, Ігоря та Всеволода. Чим не кандидат на Костянтина? Щоправда, з іменами цих Ольговичів не все гаразд, тому продовжимо пошуки.

Слід знати, що ім'я «Олег» було приватизовано нащадками Святослава (+1076). В домах князів волинських, полоцьких, смоленських, владимиро-суздальських воно взагалі не зустрічається. Єдиний виняток – Олег Настасьїч з галицького дому. Те саме стосується імені «Ігор», яке взагалі не зустрічається поза межами чернігівського і рязанського домів.

Про дітей Олега Святославича Ольговича (+1204) нічого невідомо, а нам же потрібні ще й онуки. Те саме можемо сказати про Олега Ярославича (Настасьїча, +1188), про пронського князя Олега Володимировича (+1209), про рязанського князя Олега Ігоревича (+1237).

А от Олег Інгваревич (+1258; попри те, що джерела плутають його з вищезгаданим Олегом (+1237)) – мав сина Романа (+1270), у якого були сини

Федір (+1294), Ярослав (+1299) та Костянтин (+ після 1301). Деякі генеалогії називають ще Гліба.

Більше Олегів я знайти не міг. З цього короткого перегляду видно: як не дивно, найкращим кандидатом на розв'язок заданого рівняння є Святослав Ольгович (+1164). З ним ми принаймні не мусимо вигадувати 3 синів – він їх справді мав, чого не можна сказати про інших претендентів. Наступним кандидатом є Роман Рязанський. Імена їхніх синів не співпадають з тими, що нам потрібні.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

16. Великого князя Пахомия Глеба Черниговского и княгиню его Анастасию

Філарет: Гліб Святославич.

Р. Зотов: Гліб Святославич Всеволодовича (1179 – 1216 (? 1219)).

Л. Войтович: Гліб Святославич, чернігівський князь у 1206 – 1208, 1212 – 1216 рр.

Мої міркування: авторитетні для цього часу літописи – Лаврентіївський, Іпатіївський, Новгородський 1-й старшого ізводу – нічого не знають про чернігівське князювання Гліба. На якій підставі довідники та історики подають таку детальну хронологію цього міфічного княжіння – я зараз дошукуватись не маю бажання. Оскільки Гліб Святославич Всеволодовича не був чернігівським князем, а тільки з роду чернігівських князів, то таку саму підставу до цієї статті має й Гліб Святославич Ярославича (+1078). Був також Гліб Ольгович Курський (+1138).

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

17. Великого князя Михаила Черниговского Всеволодича, Святославля внука, и болярина его Феодора, не поклонившихся солнцу и не ходивших около куста, убиенных от татар за православную веру

Філарет: Михайло Всеволодович.

Р. Зотов: Михайло Всеволодович (1223 – 1246).

Л. Войтович: Михайло Всеволодович.

Мої міркування: Михайлу Всеволодовичу поталанило – «стріляв у нього отой білогвардієць і забезпечив безсмертя», як міркував собі булгаковський персонаж. Ототожнення його із загиблим у 1246 році князем є безспірним.

При тому зовсім не безспірним є його походження. Сином **якого** Всеволода Святославича він був? Традиційно вважається – Всеволода Чермного, але А. В. Журавель висунув думку, що його батьком був Всеволод Буй-Тур [*Журавель А. В.* О происхождении Михаила Всеволодовича Черниговского. – «Из истории Брянского края», Брянск, 1995 г.]. Для тлумачення СКЛС ця суперечність не має принципового значення, але вона виразно вказує, що генеалогія навіть найбільш відомих князів не може вважатись надійною.

В окремому екскурсі ми постараємось видобути деякі хронологічні вказівки із цього запису.

Висновок: однозначне ототожнення на підставі запису СКЛС (1).

18. Князя Михаила и княгиню его Елену

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: хто він такий – з певністю сказати не можна, можливо, це Мстислав Михайлович Карачевський, син Михайла Всеволодовича Святого.

Л. Войтович: мабуть Михайло Всеволодович Пронський (вбитий у 1217 р., ЛЛ).

Мої міркування: князів на ім'я Михайло є подостатком.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

19. Великого князя Пантелеймона Мстиславича Черниговского и княгиню его Марфу

Філарет: у його тексті – Пантелеймона Мстислав***а***, не Мстислав***ича***. Вважав цього князя Мстиславом Святославичем.

Р. Зотов: приймав поправку Філарета (Мстислав***а***); Мстислав Святославич Всеволодовича (1191 – 1223)

Л. Войтович: Мстислав Святославич.

Мої міркування: оскільки про князя Пантелеймона нам джерела нічого не говорять, то залишається припустити, що це ім'я – хрестильне і зосередитись на «Мстиславичі». Запас Мстиславів, сином яких міг би бути наш Пантелеймон, у нас великий. Це ім'я було досить поширене в смоленському і владимиро-суздальському княжих домах, а з початку 13 ст. проникає і в чернігівський дім. Тому я думаю, що Пантелеймон Мстиславич просто належав до чернігівського дому, а в Чернігові не князював. Перетворення ж карася на порося, чи то пак Мстиславича на Мстислава в даному випадку (на відміну від № 1) нічого не допомагає, бо для ототожнення його з котримось із Мстиславів Чернігівських запис не дає ніяких додаткових даних.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

20. Князя Бориса Владимира Святославича и княгиню его Евдокию

Філарет: в його тексті княгиня «Елена», не «Евдокия» [це до питання про мниму точність синодиків у передачі власних імен]. Вважав цього князя Володимиром, котрий помер в 1201 р. (ЛЛ).

Квашнін-Самарін: Філарет вважав його старшим братом Всеволода Чермного. У Чернігові цей Борис не князював, рік його смерті невідомий. Запис 1201 р. стосується іншого князя.

Р. Зотов: якщо це Володимир Святославич Всеволодовича (1175 – 1201) (найбільш імовірно), то дивно, що він ще раз згаданий під № 24 (хіба би то був інший Борис, його брат). Але можливо, що тут записаний невідомий з джерел син Святослава Володимировича Вщизького.

Л. Войтович: Володимир Святославич Всеволодовича. Мабуть, він тримав Вщизьке князівство.

Мої міркування: Борис на Русі вважався святим від 1070-х років, тому в цій парі Борис – християнське ім'я, а Володимир – князівське? Але Володимир уважався на Русі святим принаймні від середини 12 ст., то в цій парі Борис – князівське ім'я, а Володимир – християнське? Деякі генеалогії пропонують Бориса

Святославича як сина Святослава Ярославича (+1076), інші не визнають існування такого князя. Тому дослідники спрямували свої пошуки в бік Володимира Святославича.

В лѣто 6709 [1201]. Тое же осени преставися князь Черниговьский Володимер (ЛЛ)

Оцей запис Лаврентіївського літопису не мав щастя в історіографії. Традиційно вважається, що після ярослава Всеволодовича у Чернігові почав княжити Ігор Святославич (1198 – 1202), і для князя Володимира не залишається місця. Де Володимир княжив перед тим – теж невідомо, його стіл у Вщижі – це чиста вигадка. Віддати це місце в СКЛС Володимиру Святославичу Всеволодовичу можна, але це не розв'язує всіх питань. До того ж при такому вирішенні цей князь удруге згаданий як син Святослава Всеволодовича (№ 24).

Висновок: запропоноване ототожнення можна прийняти із застереженнями (2)..

21. Князя Бориса Святослава Ольговича и княгиню его Анастасию

Джерельні згадки:

У рік 6675 [1167]. [У] тім же році родився Олегові [Святославичу] син, і нарекли йому ім'я в хрещенні Борис, а мирське — Святослав. (ІпатЛ)

В лѣто 6694 [1186]. Здумаша Олгови внуци на Половци […] Олговичь Стослав из Рыльска (ЛЛ – перелік князів у поході Ігоря Святославича)

Філарет: ІпатЛ, 1166 р.: народився син Олега, у хрещенні Борис, мирськи Святослав.

Квашнін-Самарін: Святослав Ольгович Молодший кн. рильський.

Р. Зотов: Святослав Ольгович (Святославича Ольговича) Рильський (1183 – після 1185)

Л. Войтович: думку Зотова, що це Борис Святославич Всеволодовича, треба відхилити. Це Святослав Ольгович Рильський (+1196).

Мої міркування: Зотов і не писав того, що йому Войтович приписує. Рідкісний випадок, коли літопис подає християнське ім'я, і воно відповідає запису СКЛС. Доля Святослава після 1185 року невідома, дата смерті його у Войтовича – фантастика.

Висновок: це ототожнення можна прийняти (1).

22. Князя Гавриила Ярополка Ярославича и княгиню его Василису

Джерельні згадки:

В лѣто 6705 [1197]. Приде князь ис Церьнигова Новугороду Яропълк Ярославиць на вьрьбницю, настануцю лѣту мртьмь мѣсяцемь; и сѣдевъшю ему от вьрьбнице до Сменова дни 6 мѣсяць одину, и выгнаша из Новагорода, и послаша опять по Ярослава. (Н1ЛСІ, Н1ЛМІ; скорочено в С1ЛСІ, Н4Л, ВЛ; у Ник1Л ця звістка є, але викладена інакше, як це характерно для цього літопису).

В лѣто 6722 [1214]. И придоша под Вышегород и начаша ся бити, и одолѣ Мьстиславъ со братьею и со новгородьци, и яша 2 князя: Ростислава

Ярославиця и Ярополка, брата его, внука Олгова. (Н1ЛСІ, Н1ЛМІ; також в Н4Л; в Ник1Л – скорочено)

Філарет: Ярополк Ярославич.

Р. Зотов: Ярополк Ярославич (1197 – після 1212), син № 12.

Л. Войтович: Ярополк Ярославич.

Мої міркування: рідкісне ім'я + по-батькові дозволяє надійно ототожнити цього князя. Слід звернути увагу – хоча обидві першоджерельні звістки походять з Н1ЛСІ, вони широко розповзлися по літописанню, включаючи такий популярний літопис як Воскресенський. Тобто на підставі згадок про цього Ярополка ми не можемо встановити літопис, яким користувався (якщо користувався) автор СКЛС.

Висновок: це ототожнення можна прийняти (1).

23. Князя Антония Владимира Игоревича

Джерельні згадки:

У рік 6681 [1173]. Того ж року родився в Ігоря [Святославича] син, місяця жовтня у восьмий день, і нарекли його ім'ям Володимир, а в хрещенні Петром. (ІпатЛ)

Філарет: Володимир Ігоревич – ІпатЛ (2, 105) народився син Володимир, у хрещенні Петро. Антоній – його чернече ім'я.

Р. Зотов: припускав, що в Ігоря Святославича було два сини на ім'я Володимир: 1, Володимир-Петро (нар. 1173, скоро помер); 2, оцей Володимир-Антоній Ігоревич (нар. орієнтовно 1174, відомий у 1183 – 1212).

Л. Войтович: Володимир Ігоревич (нар. 1171, охрещений як Петро, помер між 1211 та 1223 рр.). Антоній – мабуть, його чернече ім'я.

Мої міркування: дуже складну елюкубрацію Зотова із двома Володимирами Ігоревичами треба відкинути (бритва Оккама). Також треба відкинути думку, що Антоній – чернече ім'я, бо на чернецтво цього князя нема ніяких вказівок. Простіше припустити, що автор СКЛС не знав процитованого запису ІпатЛ або не звернув на нього увагу і вигадав цьому князю нове християнське ім'я.

Висновок: запропоноване ототожнення можна прийняти із застереженнями (2)..

24. Великого князя Святослава Всеволодовича Черниговского и княгиню его Марию, и сына их Бориса

Філарет: Святослав Всеволодович Ольговича (1142 – 1194). Сини його: Борис (окремо № 20 + тут), Олег, Всеволод (окремо № 14), Гліб (окремо № 16), Мстислав (окремо № 19).

Р. Зотов: Святослав Всеволодович Ольговича (1140 – 1194). Трохи дивно, що він записаний у синодику після свого молодшого брата Ярослава та своїх синів.

Л. Войтович: Святослав Всеволодович (Святославича Ольговича) Трубчевський (1232 – ПСРЛ, 3, 48; 15, 359). І син Борис у нього був.

Мої міркування: мені більше подобається думка Зотова – цей Святослав справді був чернігівським князем і за своїм значенням міг вважатись «великим» (хоча, повторюся – цей титул в СКЛС нічого не важить).

А як з думкою Войтовича? Подивимось літописи, на які він посилається:

В лѣто 6740 [1232]. Придоша ис Цѣрнигова Борис Нѣгоцевичь, Михаль с братомь, Петре Водовиковиць, Глѣб Сменов брат, Миша, со князем Святославом опять в Русь (Н1ЛСІ)

В лѣто 6740 [1232]. Того же лета приидоша ис Чернигова Борис Негочевич, **тысячский** Михайло с братом, и Водовикович Петр, Глеб Семенов брат, **Борисович** Миша, с князем Святославом **Трубецким на средоговение** (Тверський літопис. – ПСРЛ, 1863 г., т. 15, стб. 369).

З Н1ЛСІ ми бачимо, що цей Святослав був з роду чернігівських князів – і тільки. Тверський літопис – дуже пізнього походження, переповнений різноманітними фантазіями. Те, що ТверЛ називає цього князя Трубецьким – на мою думку, є наслідком власних міркувань літописця, авторитетним цей запис вважати не можна.

Але навіть якщо прийняти, що цей Святослав справді був трубецьким князем, це нам нічого не допомагає – нам же потрібен князь чернігівський, та ще бажано такий, котрий мав сина Бориса.

Висновок: Святослав Всеволодович Ольговича (1).

25. Великого князя Федора Мстислава Глебовича

Джерельні згадки:

У рік 6745 [1237]. У той же час послав Батий [війська] на Чернігів. Обступили вони город великою силою, і Мстислав Глібович, почувши про напад на город іноплемінних, прийшов на них зо всіма воями. Билися вони, переможений був Мстислав, і безліч із воїв його побито було, і взяли вони город, і запалили вогнем. Єпископа [Порфирія] вони зоставили живим і одвели його в Глухів. (ІпатЛ)

В лѣто 6747 [1239]. Взяша Татарове Чернигов, князи их выѣхаша в Оугры, а град пожегше и люди избиша и манастырь пограбиша, а єпспа Перфурья пустиша в Глуховѣ. (ЛЛ)

Філарет: Мстислав Глібович Святославича, син № 16

Р. Зотов: Мстислав Глібович Чернігівський (1212 (?) – після 1239).

Л. Войтович: Мстислав Глібович був не чернігівським, а сіверським князем (1212 – 1239). У 1239 р. він прийшов на допомогу обложеному монголами Чернігову і загинув у битві.

Мої міркування: літописи, як ми бачили, не говорять, де в 1239 р. княжив Мстислав, ані його подальшої долі після битви. Слова ЛЛ про князів, які виїхали до Угорщини, на мою думку, стосуються Михайла Всеволодовича та його сина Ростислава.

Висновок: ототожнення можна прийняти (1).

26. Князя Филиппа Володимеровича и княгиню его Агафию

Філарет: Ізяслав Володимирович (1255), син № 23.

Р. Зотов: Ізяслав Володимирович Ігоревича Святославича Ольговича (1210 – 1255), син викомбінованого вище Володимира-Антонія. Інші можливості: Ізяслав Володимирович Всеволодовича Ольговича або Ізяслав Володимирович-Борисович Святославича Всеволодовича.

Л. Войтович: поза сумнівом, Пилип Володимирович Святославича Всеволодовича Ольговича.

Мої міркування: у Всеволода Ольговича не було сина на ім'я Володимир, тому запропонований Зотовим «Ізяслав Володимирович Всеволодовича Ольговича» є непорозумінням. Запропонований Войтовичем «поза сумнівом, Пилип» невідомий.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

27. Великого князя Лаврентия Всеволода Ярополчича Черниговского и княгиню его Анастасию

Філарет: невідомий з літописів син Ярополка Ярославича № 22; він князював у Чернігові після Михайла Дмитровича (№ 44).

Р. Зотов: невідомий з літописів Всеволод Ярополкович Ярославича, здогадно, князював у Чернігові після Михайла Святого (до 1246) і перед Романом Старим (від 1263).

Л. Войтович: невідомий з літописів Всеволод Ярополкович.

Мої міркування: міфічний князь, вигаданий автором СКЛС.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

28. Князя Василия и княгиню его Феклу

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: невідомий князь, імовірно, 11-го коліна.

Л. Войтович: невідомий князь, мабуть, ровесник Михайла Святого.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

29. Князя Симеона Всеволода Черниговского и сына его князя Федора Святослава, убиенного от Литвы, княгиню его Евфимию

Філарет: Всеволод Володимирович (1206), син його невідомий.

Квашнін-Самарін: здається, з болохівських князів, котрі були синами Ігоревичів Галицьких.

Р. Зотов: Всеволод Володимирович Ігоревича Святославича Ольговича (1206). Син його Федір згаданий у 1255 р. (ІпатЛ).

Л. Войтович: Всеволод Володимирович Ігоревича, котрий в 1206 р. залишився в Путивлі. Його син Святослав загинув, мабуть, у 1236 р. під час походу кн. Ярослава Всеволодовича на литовців.

Мої міркування: Федір 1255 р. не названий князем. Л. Махновець у своєму перекладі атестує його боярином. В 1386 р. в битві з литовцями загинув смоленський князь Святослав Іванович, і це, можливо, якось відбилося в імені «Святослава, убитого від Литви». Всі інші подробиці запису я вважаю вигадкою автора СКЛС.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

30. Великого князя Романа Старого Черниговского и княгиню его Анну и сына его князя Олега Романовича

Філарет: Роман Михайлович. Син його Олег згаданий в ІпатЛ під 1275 р.

Квашнін-Самарін: Роман – син Михайла Святого, князь Брянський. Після нього князював мабуть Михайло Дмитрович, а вже після Михайла – Олег Романович.

Р. Зотов: Роман Михайлович (1263 – 1286), син Михайла Святого.

Л. Войтович: Роман Старий – син Михайла Святого [*Бычкова М.Е.* Состав класса феодалов России в XVI в. – М., 1986, с. 74 – 77], князював у Чернігові в 1263 – 1288 рр. Версія М. Баумгартена (Роман – нащадок Всеволода Чермного неясного походження) непереконлива. Олег-Леонтій Романович князював у Брянську (1264 – 1274), а потім прийняв чернецтво під іменем Василя.

Мої міркування: в окремому екскурсі.

Висновок: можна прийняти ототожнення з Романом Брянським (1), але походження його невідоме (3).

31. Великого князя Черниговского Леонтия, оставившего дванадесять тем людей и приемшаго ангельский образ, во иноцех Василия

Філарет: Олег Романович (той самий, що згаданий у попередній статті). У книзі «Русские святые» (1865 р.) Філарет подав запис з невідомих науці рукописних святців: «Святой благоверный князь Олег Романович Брянский, во иноцех Леонтий, преставися в лето 6740 [1232] и положен бысть в Петропавловском монастыре». У покажчику до цієї книги – Олег Брянський помер 20 вересня 1307 р.

Р. Зотов: Олег Романович, син Романа Старого. Слід припускати, що Леонтій – це його хрестильне ім’я, а Василь – чернече. Рік його смерті слід виправити з 6740 на 6798 [1290].

Л. Войтович: Олег Романович.

Мої міркування: з цим Леонтієм у дослідників вийшло генеральне непорозуміння. Оскільки князів на ім’я Леонтій історія не знає, у них було дві можливості: 1, простіша – оголосити цього князя вигадкою автора СКЛС; 2, складніша – вважати його дублікатом (клоном) якогось іншого князя.

Всі дослідники пішли по другому шляху, « і забувши давню гордість» (тобто забувши прийнятий ними принцип «один князь – один запис в СКЛС»), визнали Леонтія дублікатом Олега Романовича.

« Плачу я, щоб не сміятись», дивлячись на таку логіку. По-перше, слова «великого князя» однозначно починають нову статтю в СКЛС, і відмовлятись від цього принципу не варто. Якщо почати об’єднувати сусідні статті СКЛС на тій підставі, що про одного князя ми вміємо щось сказати, а про другого – ні, приведе тільки до повного хаосу. Тому я вважаю Леонтія **з СКЛС** окремою особою від Олега Романовича **з СКЛС** (у Введенському синодику [Лаврський альманах, 2007 р., т. 18, с. 17] це місце викладено інакше, але ми зараз не будемо відволікатись від СКЛС, а про Введенський синодик поговоримо колись окремо).

По-друге, посилання Філарета на невідомі науці рукописні святці я не сприймаю. Якого часу оце, прости господи, «джерело»? Чи не залежить воно само від СКЛС? Ранні дати в пізніх текстах всі треба визнати фальшивими – хіба не так? Сам Філарет і знищив значення цього «джерела», подавши замість «джерельної» дати смерті 1232 р. дату свого власного виробництва 1307 р. А щоб ніхто не сумнівався, що ця дата – вигадана, він додав: «20 вересня». (Ми ж знаємо, що точна дата для початку 14 ст. – це **величезна** рідкість…)

Зотов подумав собі: «А чим я гірший за Філарета? Я теж числа знаю» – і вигадав дату 1290 рік, але зупинився на півдорозі, не вигадавши місяця і дня. На це його фантазії не вистачило. Але цілих чисел існує достатньо (хто пам'ятає шкільну арифметику – їх є безкінечне число), тому для «дослідників» є достатній простір для продовження вигадок.

В іншій книзі Філарет писав:

> «Синодики дают видеть в блаженном князе Олеге нравственное мужество, расставшееся с заманчивой властью наследственного великого князя черниговского, могшего еще располагать стами тысячами народа» [*Филарет.* Русские святые. – Чернигов: 1865 г., с. 121].

Стаття, в якій все це написано, має назву «Страдание св. князя Михаила Черниговского и боярина его Феодора и память о внуке князя Михаила, князе Олеге Брянском». В контексті цієї статті ми починаємо розуміти, якими міркуванням керувався Філарет, коли вигадував день смерті Олега. 20 вересня – традиційна, прийнята православною церквою дата пам'яті Михаїла та Федора. Філарет, бажаючи ввести до загальноімперського пантеону ще одного чернігівського святого, а не знаючи куди його притулити, вирішив перетворити 20 вересня на «день усіх чернігівських святих». А щоб справа виглядала солідніше і мала наукове обгрунтування, він поставив це число як день смерті Олега. Співпадіння та й годі. Отак **пишеться** наша історія (в найбуквальнішому розумінні цього дієслова).

Від Філарета як від професійного християнина, автора численних збірників житій святих і книги «Огляд російської духовної літератури» ми могли сподіватись вказівки на агіографічний шаблон (залишив людей і прийняв ангельський образ). Та де там! Це тільки атеїсти, і то переважно фізики-теоретики, шукають скрізь, а надто в агіографії, літературні впливи і прототипи.

«12 тем» запису в СКЛС простодушні дослідники розуміють як звіт з перепису населення:

> «Синодик сообщает нам сведения о народонаселении собственно Черниговского княжества во время смерти Олега-Леонтия Романовича, который, по замечанию Синодика, оставил дванадесять тем людей. Это показывает» і т. д. [*Зотов Р. В.* О черниговских князьях по Любецкому синодику и о Черниговском княжестве в татарское время. // Летопись занятий Археографической комиссии, 1892 г., т. 9, с. 202].
>
> Синодик додає при тім замітку, що він, приймаючи чернецтво, полишив дванадцять тем (120 тис.) людей — очевидно своїх підданих; чи мало б се означати приблизне число людності в тодішнім Чернигівськім князівстві? [*Грушевський М. С.* Історія України-Руси. – К. : 1993 р., т. 3, с. 178]
>
> Цей запис може означати, що під час правління Олега Романовича ординці переписали населення Великого князівства Чернігівського, яке складало приблизно 12 туменів («тьма») людей: не 120 тис. всього (Грушевський, с. 178), а 120 тис. мужчин, не рахуючи жінок, дітей і рабів, тобто десь бл. 300 тис. чол. [*Войтович Л.* Князівські династії східної Європи. – Льв. : 2000 р., розділ 3.8]

І якщо Грушевський поставив на цьому місці знак запитання, то інші автори сумнівів тут не мали. Ми теж не маємо щодо цього ніяких сумнівів: цей вираз є **агіографічним шаблоном**. Агіографія не знає поняття «безкінечність», і щоб

вразити читача, вона подає замість трансфінітного числа дуже велике, але скінчене число.

Агіограф (не автор запису в СКЛС, але той, звідки оцей вираз запозичено) хотів сказати, що його герой приніс **велику** жертву, залишивши **багато** підданих на користь чернецтва – і тільки.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

32. Инока князя Феодосия

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: невідомий князь, мабуть із чернігівських.

Л. Войтович: невідомий князь із Ольговичів.

Мої міркування: один невідомий науці Феодосій у нас уже був (№ 13). «Що їх більше, то серцю спокійніше» – казав Вінні-Пух.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

33. Князя Бориса

Р. Зотов: Борис Володимирович

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

34. Князя Давида

Р. Зотов: Давид Володимирович

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

35. Князя Андрея

Р. Зотов: Андрій Володимирович

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

36. Князя Димитрия Святослава

Філарет: у Єлецькому та Сіверському синодиках до цього імені додано «Володимерича». Тому князі № 33 – 36 – сини Володимира Давидовича, онуки № 9

Квашнін-Самарін: князі № 33 – 36 – болохівські князі, молодші брати Ізяслава та Всеволода Володимировичів.

Р. Зотов: вказівка Єлецького та Сіверського синодиків важлива – окремого князя Володимира (№ 37) не було, а замість «князя Владимира» слід читати «Володимерича». Князі № 33 – 36 – сини не Володимира Давидовича, а Володимира-Бориса Святославича (№ 20).

Л. Войтович: князі № 33 – 36 – сини Володимира Святославича, як і у Зотова. Напевно ці князі після снему 1206 р. утримали Вщиж і загинули при його обороні від монголів у 1239 р.

Мої міркування:

Проти побудови Філарета можна сказати таке: 1, Святослав Вололодимирович Давидовича уже згаданий вище (№ 11, згідно Філарета); 2, навіть якщо в цих невідомих науці синодиках і стояло «Володимерич***а***», то це стосується тільки одного Дмитра-Святослава (для 4 князів треба множину – Володимирович***ів***); 3,

хіба мало було Володимирів, щоб можна було отак, заплющивши очі, тицьнути пальцем?

Те саме стосується і побудови Зотова: 1, для неї потрібна поправка в тексті; 2, ця поправка стосується тільки одного з 4 князів; 3, вона нічого не допомагає і не пояснює, бо потрібні ще нові припущення – що то був за Володимир.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

37. Князя Владимира

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: помилка, див. № 36.

Л. Войтович: Зотов вважав його сином Давида Ольговича, і це можна прийняти; але може бути, що він – син Володимира Святославича.

Мої міркування: Зотов даремно припускав тут помилку, бо перед іменем поставлено «князя». Тобто це окрема особа. А Войтович даремно приписав Зотову те, чого той не писав.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

38. Князя Антония Глебовича

Філарет: син № 16.

Р. Зотов: Антоній Глібович, син № 16.

Л. Войтович: Антоній – християнське ім’я молодшого сина Гліба Святославича.

Мої міркування: Гліб Святославич, якого уподобали собі дослідники – не єдиний можливий Гліб.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

39. Князя Михаила

Філарет: такого в його тексті нема, є «Константий Михайлович».

Квашнін-Самарін: Константій – мабуть син Михайла Святого.

Р. Зотов: прийняв варіант Філарета, і припускав, що цей невідомий Костянтин Михайлович був сином Михайла Борисовича Святославича Всеволодича. Оцей Борис згаданий у статті № 20, а син його Михайло невідомий.

Л. Войтович: ніякого Бориса Святославича не існувало. Князів № 39 – 42 слід вважати синами Гліба Святославича. З певністю можна сказати, що вони – онуки Святослава Всеволодовича.

Мої міркування: нічого певного сказати не можна.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

40. Князя Акинфа

Р. Зотов: Акинф Борисович Святославича Всеволодича (див. № 39).

Л. Войтович: див. № 39. Цей князь двічі названий «Анікемом».

Мої міркування: нічого певного сказати не можна.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

41. Князя Романа

Р. Зотов: Роман Борисович Святославича Всеволодича (див. № 39).

Л. Войтович: див. № 39.

Мої міркування: нічого певного сказати не можна.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

42. Князя Иоанна

Філарет: князі № 40 – 42 невідомі, але згадані у Київському синодику.

Р. Зотов: Іван Борисович Святославича Всеволодича (див. № 39).

Л. Войтович: див. № 39.

Мої міркування: нічого певного сказати не можна, окрім того, що маємо в СКЛС ще одного «безгосподарного» князя Івана (№ 80).

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

43. Князя Димитрия Черниговского, убиенного от татар за православную веру, и княгиню его Мамелфу

Філарет: Дмитро Мстиславич.

Р. Зотов: Дмитро Мстиславич Святославича (1223), загинув на Калці.

Л. Войтович: ім'я сина Мстислава Святославича, загиблого на Калці – невідоме. Татищев писав, що його звали Васильком. Мабуть, Дмитро – його християнське ім'я.

Мої міркування: в ІпатЛ про загиблих князів не сказано нічого. В ЛЛ: «Мстислав старый добрый князь ту оубьѥн бысть и другый Мстислав и иных князий 6». В Н1Л: «А иных князь до Днепра гоняче, убиша 6: Святослава Яневьскаго, Изяслава Ингворовиця, Святослава Шюмьскаго, Мстислава Церниговьскаго **с сыном**, Гюргя Невежьскаго.»

Таким чином, ім'я загиблого Мстиславового сина авторитетні джерела не подають. А Татищев, мабуть переплутав Василька Ростовського, який не встиг на Калку (ЛЛ), з оцим сином Мстислава. Як на мене, ніж посилатись на Татищева, краще вже посилатись прямо на роман Володимира Чівіліхіна «Пам'ять»…

Натомість дослідники чомусь забули про існування іншого князя Дмитра, загиблого від татар – про Дмитра Ольгердовича Брянського (№ 86), загиблого в 1399 р. у битві на Ворсклі. Він – кращий кандидат на це місце в СКЛС, ніж сконструйований ad hoc Дмитро Мстиславич.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

44. Великого князя Михаила Дмитриевича Черниговского и княгиню его Марфу

Філарет: невідомий з джерел, син № 43. Князював у Чернігові після Михайла Всеволодовича.

Р. Зотов: Михайло Дмитрович Мстиславича Святославича, невідомий з літописів. Князював у Чернігові, мабуть, після Олега Романовича, десь в кінці 13 – на початку 14 ст.

Л. Войтович: це старший син Василька-Дмитра Мстиславича (№ 43). Жив він, напевно, в 1 пол. 13 ст.

«Козельське князівство, яке, вірогідно, отримав Василько-Дмитро Мстиславич після того як його батько перейшов до Чернігова, по загибелі князя Василька-Дмитра перейшло до молодшого брата. У 1238 р. Козельськ захищав племінник князя Михайла Дмитровича. Це могло означати, що самого князя вже не було в живих.»

Мої міркування: добре відомий у логіці закон: «З одного помилкового твердження можна вивести будь-яке інше (теж помилкове) твердження» – проявився тут в усій красі. Вигадавши Дмитра Мистиславича, дослідники пішли розвивати цю фантазію. Щодо думок Войтовича про Козельське князівство – тут я уже не жартуючи раджу всім читати роман Володимира Чівіліхіна «Пам'ять». Там про Козельськ ще більше написано (звичайно, в плані художнього вимислу)…

До того ж не можна скидати з рахуби й зазначену вище можливість, що Дмитро № 43 – це подвоєння Дмитра Ольгердовича (№ 86), а Михайло Дмитрович № 44 – подвоєння Михайла Дмитровича Ольгердовича, згаданого в записі № 86.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

45. Князя Феодора Дмитриевича

Філарет: невідомий з джерел, син № 43.

Р. Зотов: Федір Дмитрович Мстиславича Святославича, невідомий з літописів брат № 44.

Л. Войтович: «Федір Дмитрович — молодший брат Михайла Дмитровича, який теж вірогідно помер до 1238 р.»

Мої міркування: ну що тут міркувати… Невідомий – і крапка.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

46. Князя Василия Козельского, убиенного от татар за православную веру

Джерельні згадки:

У рік 6745 [1237]. Коли Батий вибив город Володимир і пограбував [інші] городи суздальські, то прийшов до города Козельська. [А] був у ньому князь молодий, на ім'я Василій […] Про князя Василія [нічого] невідомо, але деякі говорили, що він у крові утонув,— і він же молодий був. (ІпатЛ; також С1ЛСІ, Н4Л)

Філарет: Василь (+1238), онук Мстислава Святославича (№ 19). За родословними книгами – син Івана Титовича Козельського (через невідомого сина – від Михайла Всеволодовича Святого), але це невірно.

Р. Зотов: цей Василь мав би бути сином Андрія, або Івана, або Гаврила Мстиславичів Святославичів. Родословні книги звуть його Василем Івановичем і вважають сином Івана Титовича Козельського, але це невірно. Тим не менше Зотов приймав його сином саме Івана Мстиславича.

Л. Войтович: Василь Іванович Мстиславича, князь козельський, загинув від монголів у 1238 р. [Тут міркування про 4 синів Мстислава.]

Мої міркування: рід цього Василя Козельського не можна встановити, бо наші джерела не містять такої інформації. Не можна виключати, що цей Василь ще раз згаданий як № 102.

Висновок: можна прийняти ототожнення з Василем 1238 р. (1), але походження його невідоме (3).

47. Князя Андрея Рыльского и княгиню его Елену

Філарет: в його тексті «Волинського», не «Рильського». Тому він думав на Андрія Всеволодовича (ІпатЛ, 1261 р.), котрого, в свою чергу, вважав братом Михайла Всеволодовича Святого.

Квашнін-Самарін: імовірно, Андрій Всеволодович, зять кн. Василька. Він, мабуть, переїхав на Волинь, від того «Волинський».

Р. Зотов: нема ніяких даних на існування брата Михайла Святого на ім'я Андрій. Це мабуть Андрій Мстиславич, якого убив Батий у 1245 р. (Карамзін, 4, прим. 62: «В лето 6753 царь Батый уби князя Андрея Мстиславича»; Супрасльський літопис (1836) під 1245 р.: «Царь Батый уби князя Андрея Мстиславича и Михаила Киевского»; Плано Карпіні [розд. 3.1]). Філарет вважав цього Андрія сином Мстислава Святославича [як ми бачили, це не так]. Сам же Зотов вважав його сином князя Мстислава Рильського, вбитого татарами в 1241 р. (ЛЛ, НикЛ). Цей Мстислав – мабуть син Святослава-Бориса Рильського (№ 21).

Л. Войтович: це син Мстислава Святославича Рильського (+1241). Мабуть, Андрій Мстиславич почав княжювати у Рильську в 1241 р., а його молодший брат Олег (+1285) спочатку був князем воргольським.

Мої міркування: загибель Мстислава Рильського засвідчена Лаврентіївським літописом, і в цьому не слід сумніватися (але якого роду був цей Мстислав – достеменно невідомо). Тому можна допустити, що розглядуваний Андрій Рильський був його братом або сином. У Плано Карпіні (1246 р.) записано так:

> Случилось также в недавнюю бытность нашу в их земле, что Андрей, князь Чернигова (Cherneglove), который находится в Руссии, был обвинен пред Бату в том, что уводил лошадей Татар из земли и продавал их в другое место; и хотя этого не было доказано, он все-таки был убит.

Зважаючи на мовний бар'єр між Плано Карпіні та його інформаторами, не слід розуміти його слова так, що Андрій княжив у Чернігові. Я думаю, це означає «з роду чернігівських князів» або «удільний князь на Чернігівщині». Тому не можна виключити, що це – «наш» Андрій Рильський.

Звістка Карамзіна виглядає як цитата із Супрасльського літопису Оболенського [Супрасльская рукопись, содержащая Новгородскую и Киевскую сокращённые летописи. – М. : ОИДР, 1836 г., с. 34 – я зву його Біл6Л; цей літопис не слід плутати з іншим «Супрасльським літописом» (ПСРЛ, т. 35, с. с. 36 – 67, Біл3Л)!]. М. Оболенський вказав ряд випадків, коли Карамзін давав прямі посилання на цей рукопис (с. 158). Звичаєм фізика-теоретика задаю питання: коли ж виник цей рукопис? Останні записи в ньому датовані 1 пол. 16 ст., і так само слід датувати і першу частину (Біл6Л).

Знайшлася пропажа! «Убьен бысть от Батыя князь Андрей Мстиславич» [РогЛ, 6754 – 1246 р.]. Мабуть, варто звірити Біл6Л з РогЛ у пошуку інших запозичень.

Висновок: припущення можна прийняти із застереженнями (2).

48. Великого князя Михаила Александровича Черниговского

Філарет: онук Костянтина Ольговича (№ 15).

Квашнін-Самарін: Михайло Олександрович Константиновича Олега-Леонтія Романовича.

Р. Зотов: цей Михайло Олександрович княжив у Чернігові в 1 пол. 14 ст., після Михайла Дмитровича (№ 44). Він належить до 13 коліна, але конкретної вказівки на його рід Зотов не дав.

Л. Войтович: Зотов вважав Михайла Олександровича сином Олександра Костянтиновича, згаданого під № 15. Інша можливість – син Олександра Липицького (+1285).

> «Найбільш вірогідно, що у Романа [Старого] був ще один син – Олександр, який успадкував у 1288 р. чернігівський престол і залишив його своєму синові Михайлові».

Мої міркування: Але ми бачили, що Зотов не думав того, що Войтович йому приписує.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

49. Великого князя Романа Михайловича Черниговского, убиенного от князя Юрия Смоленского, и сына его князя Симеона Романовича, и княгиню его Марию Корчевскую

Філарет: Роман Михайлович Романовича Михайловича, онук Романа Старого (№ 30)

Квашнін-Самарін: Роман Михайлович Олександровича (син № 48). У листі Вітовта до московського кн. Василя 2-го він названий великим князем Чернігівським.

Р. Зотов: Роман Михайлович Олександровича (син № 48) (1375 – 1401)

Л. Войтович:

> «У своєму листі великий князь литовський Вітовт титулував Романа Михайловича великим князем чернігівським [ПСРЛ, 1922 г., т. 15-1, стб. 471]. Використовуючи суперництво Чернігова і Смоленська за Брянське князівство, Вітовт поставив його намісником у Смоленськ», і т. д.

Мої міркування: в окремому екскурсі.

Висновок: можна прийняти ототожнення з Романом Михайловичем **Брянським** (1), але походження його невідоме (3).

50. Князя Георгия Курского и сына его князя Георгия

Філарет: Георгій Курський – Олег-Георгій Святославич, володів Черніговом у 1226 р.

Квашнін-Самарін: Георгій 1-й – мабуть син Олега Ігоревича Курського, онук Ігоря Святославича.

Р. Зотов: Олег Святославич Ігоревича (1223 – 1226). Але може бути, що Георгій – син цього Олега Святославича.

Л. Войтович: невідомий з джерел «князь Юрій Ольгович тримав Курське князівство у середині XIII ст.»

Мої міркування: невідомий князь.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

51. Князя Федора Мстиславича Новгородского и княгиню его Матрону

Джерельні згадки:

У рік 6701 [1193]. Тої ж зими родився у Давида [Ростиславича] син, [і] нарекли [його] у хрещенні ім'ям Федір, а княже — Мстислав. (ІпатЛ; як бачимо, Л. Махновець вважав цього княжича смоленським)

Філарет: в його тексті Мстислав*а*, не Мстислав*ича*. Тому він думав на Мстислава Давидовича, князя Великого Новгорода (1164 – 1187), котрий помер смоленським князем (1230).

Квашнін-Самарін: про народження Мстислава-Федора Давидовича є звістка 1193 р., тільки неясно, чи не стосується це сина Давида Смоленського. Він був князем Новгорода-Сіверського.

Р. Зотов: прийняв варіант імені, запропонований Філаретом: Мстислав-Федір Давидович (1193 – ?) Ольговича Святославича Всеволодича, князь Новгорода-Сіверського. Зотов думав, що це – молодший брат Костянтина Ольговича (№ 15)

Л. Войтович: як у Зотова.

Мої міркування: у Філарета 1164 – друкарська помилка замість 1184.

Поправку тексту, прийняту всіма дослідниками, можна прийняти, тим більше що так стоїть у Введенському синодику [Лаврський альманах, т. 18, с. 18]. Тому зв'язок цього Федора-Мстислава з літописним записом 1193 р. можна вважати досить надійним.

Інша справа – якого Давида він син і в якому Новгороді княжив. Спробуємо розібрати!

На запитання «якого Давида» є два варіанти відповіді: 1, Давида Ростиславича Смоленського (так думала більшість дослідників); 2, Давида Ольговича Святославича з чернігівського дому (цей Давид востанні згаданий в ІпатЛ під 1196 роком) – так думав Зотов.

А як думає Войтович? В коментарі до тексту СКЛС він солідарний з думкою Зотова. В тій самій книзі в розділі «3.7. Ольговичі. Чернігівські і сіверські князі» показаний Мстислав-Федір Давидович, нар. 1193 р. (№ 72). Далі в розділі «3.16. Смоленська гілка Рюриковича. Смоленська і ярославська династії» стоять одразу два (!) Мстислави-Федори Давидовичі, сини Давида Ростиславича. Із них перший (+1189) був новгородським князем у 1184 – 1187 рр., помер у 1189 р.; другий (1193 – 1230) був смоленським князем у 1219 – 1230 рр.

Як бачимо, не тільки з інфантою «все невиразна справа»! У Войтовича є одразу два претенденти на народження в 1193 р., і для розбору їх претензій потрібна спеціальна наука – войтовичезнавство, чи що.

Мій погляд малоінформативний, проте незаперечний: наявні джерела не дозволяють визначити рід князя, народженого в 1193 р.

На питання «в якому Новгороді» можна відповісти так. Давньоруські й пізніші літописи дуже часто згадують різних «новгородських князів», і всі ці згадки стосуються Новгорода Великого. Князі Нижнього Новгорода титулуються «нижегородськими» [в родословних книгах – князі Суздальські й Новгородські (ВОИДР, 10, 43)], Новгорода Литовського (як Міндовг) – «литовськими». Князі Новгорода-Сіверського в ІпатЛ ніяк не титулуються (немає прикметникової форми, утвореної від назви цього міста), а просто пишеться, що такий-то князь сів

у Новгороді-Сіверському. Мабуть, прикметникова форма титулу тоді ще не вживалась. Одним словом, я не знаю виразних джерельних випадків, щоб князі Новгорода-Сіверського титулувались «новгородськими».

Тому можна припустити, що в цьому записі СКЛС об'єднано інформацію про Мстислава Давидовича – новгородського князя 1184 – 1187 рр. і про народження Федора-Мстислава Давидовича в 1193 р. Таке об'єднання, ясна річ, могло статись тільки значно пізніше самих подій, і скоріше за все було наслідком студій над літописом. Тобто князь з СКЛС скоріше за все літературний, не історичний.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

52. Князя Константина Давидовича Новгородского и сына его Тимофея

Філарет: Костянтин Давидович помер у 1218 р. (Погодін, 6, 305), а син його невідомий.

Р. Зотов: Костянтин Давидович Ольговича Святославича Всеволодича, молодший брат Мстислава-Федора (№ 51), князь Новгорода-Сіверського.

Л. Войтович: як у Зотова.

Мої міркування: у списку князів Великого Новгорода такого нема. У Погодіна – Філарета фігурує смоленський князь Костянтин Давидович, невідомий авторитетним літописам (ЛЛ, Н1ЛСІ) та пізнішим літописам (ТЛ, Сим1Л). Його смерть у 1218 р. згадана тільки в МЗ1492 та ВЛ – через 274 роки після самою події. Хоча запис у цих літописах не збуджує ніяких підозрінь, його пізнє походження не дозволяє вважати його авторитетним.

Запропонований Зотовим князь – чиста вигадка, котра не має опори навіть у джерелах 15 – 16 ст.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

53. Князя Ивана Романовича Путивльского

Філарет: див. № 55.

Р. Зотов: див. № 55.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

54. Князя Константина Романовича

Філарет: див. № 55.

Р. Зотов: див. № 55.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

55. Князя Михаила Романовича, убитого от Литвы

Філарет: князі № 53 – 55 – сини кн. Романа Ігоревича.

Р. Зотов: князі № 53 – 55 – сини кн. Романа Ігоревича Святославича (того Романа, що загинув у 1212 р.). Чи могли вони бути синами Романа Старого? – Не могли, бо Путивль – це окремий уділ від Чернігова та Брянська.

Л. Войтович: князі № 53 – 55 – сини кн. Романа Ігоревича (як у Зотова).

Мої міркування: невідомі князі.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

56. Князя Александра

Філарет: без коментарів.

Р. Зотов: мабуть із потомства Михайла Святого; здогадно – з роду Мстислава Михайловича Карачевського. Може бути, що Олександр – хрестильне ім'я Святослава Мстиславича Карачевського, вбитого в 1310 р. (ПСРЛ, 10, 178).

Л. Войтович: у джерелах на цей час відомий тільки Олександр Липицький, з молодшої гілки Ольговичів.

Мої міркування: у нас уже був один погано зрозумілий Олександр (№ 5), тому не можна виключати якогось подвоєння. Втім, ім'я Олександр з 13 ст. поширюється серед князів досить швидко.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

57. Князя Василия черноризца

Філарет: без коментарів.

Р. Зотов: мабуть із потомства Михайла Святого; здогадно – з роду Мстислава Михайловича Карачевського. Може бути, що це – Василь Пантелеймонович Карачевський (1339 р. – ПСРЛ, 7, 205).

Л. Войтович: якщо приєднати цей запис до попереднього, «це могло означати, що липицький князь після свого злочину пішов у монастир під іменем Василя Чорноризця».

Мої міркування: про довільне об'єднання сусідніх записів я уже висловлювався.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

58. Князя Михаила Глуховского и сына его князя Симеона

Філарет: кн. Симеон, син Михайла Святого, був князем Глуховським і Путивльським (ВОИДР, 10, 70). Отже, Михайло Глухівський – це Михайло Святий.

Р. Зотов: Михайло Семенович Глухівський і Новосильський, онук Михайла Святого. Вказівка Філарета, буцімто в родословних книгах Семен Михайлович [старший] зветься «Глухівським і Путивльським» – помилкова; він там зветься «Глухівським і Новосильським» (ВОИДР, 10, 155, 156, 244).

Л. Войтович: як у Зотова. Михайло Семенович жив орієнтовно в 2 пол. 13 – на поч. 14 ст., Семен Михайлович – у 1 пол. 14 ст. і до 1375 р.

Мої міркування: як не дивно, Філарет і Зотов обидва неправильно прочитали родословні книги. Що в них насправді пишеться? Подивимось в окремому нарисі.

Коротко – я мушу сказати, що всі дані родословних книг за 13 – 14 ст. є повною фантастикою. Зокрема, всі сини Михайла Святого (окрім Ростислава) – літературна фікція 16 ст. Але навіть розглядаючи цих **віртуальних літературних** князів, ми не бачимо потрібного нам Михайла Глухівського. Семен Глухівський існував виключно на сторінках родословій, але в батьки йому прописаний Михайло **Чернігівський**, не Глухівський. А більше ніяких глухівських князів родословія не знають – навіть у них не вистачило на це фантазії, тому «історики» вирішили доповнити фантастику 16 ст. фантастикою свого власного виробництва. Похвальна практика!

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

59. Князя Александра Новосильского, убитого от татар за православную веру

Джерельні згадки:

> В лето 6834 [1326]. Тое же осени месяця сентября в 15, убиша в Орде два князя, Дмитрея Михаиловичя Тферьского да князя Александра Новосильскаго, одиного дни, на одином месте, на реце, нарицаемеи Кодракле. [ТЛ, Сим1Л та наступні]

Філарет: здогадно, син кн. Андрія Васильовича (+1361), родоначальник кн. Борятинських (Долгорукий, 1, 49, 72; ВОИДР, 10, 72, 243).

Квашнін-Самарін: Олександр Новосильський вбитий татарами в 1325 р. разом з Дмитром Михайловичем.

Р. Зотов: вказівка Філарета на Андрія Васильовича помилкова. Здогадно, це Олександр Семенович, онук Михайла Святого, брат Михайла Глуховського (№ 58); він страчений в Орді одночасно з великим князем Дмитром Михайловичем в 1326 р.

Л. Войтович: як у Зотова.

Мої міркування: можна погодитись, що саме цього Олександра згадує ТЛ, але не можна визначити його рід.

Висновок: можна прийняти ототожнення з Олександром 1326 р. (1), але походження його невідоме (3).

60. Князя Симеона Александровича

Філарет: без коментарів.

Квашнін-Самарін: Семен Олександрович, син Олександра Новосильського (№ 59).

Р. Зотов: Семен Олександрович, син Олександра Новосильського (№ 59).

Л. Войтович: як у Зотова. Семен відомий з родоводів, був новосильським князем у 1326 – до 1371 р.

Мої міркування: родоводи, коли йдеться про князів 14 ст. – нам не указ. Нам треба, щоб було доведено реальне, а не чисто літературне існування цих князів.

Разом з тим не треба бути Ейнштейном, щоб знайти кращі сліди **якогось** князя Семена. В поході 1375 р. на Твер брав участь князь Роман **Семенович** Новосильський. Вивчення цього запису показало його повну автентичність, тому сумніватися в існуванні князя Семена (мабуть, також Новосильського) не випадає. Тепер залишається зробити друге припущення – що цей Семен був сином Олександра Новосильського, загиблого в 1326 р. Ну, а далі третє припущення – що цей Семен Олександрович Новосильський і є «наш» Симеон Олександрович.

Яку ж оцінку тут поставити? Якби ці три припущення написав хтось інший, я би оцінив їх як «складні й неймовірні» і поставив би 3. Але оскільки цю комбінацію розвинув я сам, то мені хочеться вважати ці припущення «простими і природними» і поставити оцінку 2. Своя рука – владика, чи не так?

Висновок: припущення можна прийняти (2).

61. Князя Михаила Всеволодича

Філарет: без коментарів.

Квашнін-Самарін: можливо, син Всеволода Олександровича, брата Семена (№ 60) та Сергія (№ 62) Олександровичів.

Р. Зотов: Михайло Всеволодович – син Всеволода Устивського, якого Філарет знайшов у Єлецькому синодику. Можливо, його володінням були села Велике Устя і Мале Устя Сосницького повіту [нині Сосницького району].

Л. Войтович:

«Устівський князь Михайло Всеволодович був сином Всеволода Семеновича, молодшого брата Михайла та Олександра Семеновичів. Його діяльність можна віднести до першої половини XIV ст.»

Мої міркування: устивських князів ніколи не існувало. Це, мабуть, подвоєний запис про Михайла Всеволодовича Святого.

Висновок: припущення про Михайла Святого можна прийняти (2)..

62. Князя Сергея Александровича, убиенного от татар

Філарет: без коментарів.

Квашнін-Самарін: Сергій Олександрович, син Олександра Новосильського (№ 59).

Р. Зотов: Сергій Олександрович, син Олександра Новосильського (№ 59).

Л. Войтович:

«Новосильський князь Сергій Олександрович був убитий ординцями до 1371 р., після цього Новосильське князівство відійшло до старшої гілки, яка княжила у Глухові. Напевно після загибелі Сергія ця гілка обірвалася.»

Мої міркування: на відміну від Семена Олександровича, на існування якого можна знайти деякі дані, про князя Сергія джерела мовчать. Міркування Войтовича – повна фантастика. Слід зауважити, що ім'я Сергій як князівське в давнину не вживалось (здається, перші князі Сергії з'явились в 19 ст.), воно було переважно чернечим.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

63. Князя Димитрия Курского, княгиню его Феодору

Філарет: без коментарів.

Р. Зотов: мабуть Дмитро Святославич Ігоревича Святославича, княжив у Курську після свого небожа Георгія Георгійовича (№ 50) і перед 1283 роком, коли Курського князівства вже не існувало.

Л. Войтович: «після Георгія (Юрія) Ольговича престол Курського князівства займав його брат Дмитро».

Мої міркування: всі ці «курські князі» висмоктані з пальця.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

64. и сына их князя Василия, убитого от татар, княгиню его Анастасию

Філарет: без коментарів.

Р. Зотов: без коментарів.

Л. Войтович: був курським князем після свого батька, після нього Курськ тримав баскак Ахмат.

Мої міркування: і цей «курський князь» висмоктаний з пальця.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

65. Князя Димитрия Новгородского, княгиню Марию

Філарет: у Київському синодику стоїть «Кн. монах Дмитрий, Мария».

Квашнін-Самарін: Дмитро Новгород-Сіверський, мабуть, син Мстислава.

Р. Зотов: мабуть, Дмитро Мстиславич Новгород-Сіверський, син Мстислава Давидовича (№ 51).

Л. Войтович: як у Зотова. Княжив він в 2 пол. 13 ст.

Мої міркування: невідомий князь.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

66. Князя Иоанна Дмитриевича Переяславского и княгиню его Марию

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: якщо це Іван Дмитрович Олександровича (Невського), то дивує його включення до чернігівського списку. Але може бути, що це син Дмитра Мстиславича Новгород-Сіверського (№ 65), князював у Переяславлі Руському в 1 пол. 14 ст.

Л. Войтович: такого в його коментарі до СКЛС нема. В родоводі стоїть тільки: «Син Дмитра Мстиславича. Напевно отримав Переяслав у 1300/ 1301 р. від Тохти.» Тобто в цьому питання Войтович солідарний із Зотовим.

Мої міркування: в цьому питанні історики розіграли сцену з відомої української комедії «Лихий попутав». Справжній князь Іван (!) Дмитрович (!!) Переяславський (!!!) був онуком Олександра Невського, правив у Переяславлі-Залеському і помер у 1302 р. Зведена таблиця літописних згадок про це – в моїй статті «Звичай постриження правителя в ченці». Запис походить з авторитетного літопису (Лаврентіївський літопис було закінчено в 1304 р., тобто літописець був сучасником цього князя).

Висновок: можна прийняти цього князя за онука Олександра Невського (1).

67. Князя Андрея Всеволодича и сына его князя Феодора

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: Андрій Всеволодович-Лаврентійович Ярополковича, син № 27. Це він згаданий в ІпатЛ під 1261 р. з нагоди його одруження з Ольгою Васильківною.

Л. Войтович: Це невідомий з джерел син сновського князя Всеволода Ярополковича.

Мої міркування: Можна погодитись, що це той самий князь, котрий в 1261 р. оженився з дочкою Василька Романовича Волинського, але рід його встановити неможливо. А сновських князів ніяких ніколи не існувало.

Висновок: припущення про Андрія Всеволодовича 1261 р. можна прийняти (2), але походження його невідоме (3).

68. Князя Иоанна Путивльского, страстотерпца и чудотворца, убитого от татар за христианы

Філарет: так само у Єлецькому та Сіверському синодиках. [Тут приписки про києво-путивльських князів.]

Квашнін-Самарін: [Тут міркування про києво-путивльських князів 1 пол. 14 ст.]

Р. Зотов: Іван Іванович, син Івана Романовича Путивльського (№ 53). [Тут міркування про києво-путивльських князів 1 пол. 14 ст.]

Л. Войтович: як у Зотова. Додатково про києво-путивльських князів [*Войтович Л.* Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII-XVI ст. — Львів, 1996, с. 178].

Мої міркування: ніяких «путивльських князів» ніколи не існувало. Жодне авторитетне, сучасне подіям джерело про таких не згадує. Всі звістки про них слід вважати літературними фікціями.

Разом з тим слід знати, що князь Богдан Федорович Глинський був намісником у Путивлі (кін. 15 ст.), тому його нащадки (16 ст.) подекуди звались князями Путивльськими [*Wolff J.* Kniazowie litewsko-ruscy od końca 14 w. – Warszawa: 1895, s. 87 – 89]. Але серед них не видно Івана. Можливо, автор СКЛС щось чув про якихось «путивльських князів» і на цьому побудував свою фантазію.

Висновок: відомий тільки з СКЛС (4).

69. Князя Иоанна Рязанского, убитого от татар, и княгиню его Василису

Філарет: кн. Іоан Посник (+1237).

Р. Зотов: Іван Федорович Посник помер в 1237 р. немовлям і не міг мати княгині (Карамзин, 3, 167, прим. 357; Иловайский, История Рязанского княжества, 129, прим. 123). Мабуть, це Іван Ярославич Романовича, вбитий татарми у 1327 р. (ЛЛ; ПСРЛ, 3, 74; 4, 50; 5, 218; 7, 201, 243; 10, 194).

Л. Войтович: це рязанський князь Іван Федорович (1402 – 1427) та його сестра Василиса, дружина кн. Івана Володимировича Серпуховського. Чого вони потрапили до пом'яника – неясно.

Мої міркування: слід знати, що Івана Посника авторитетні літописи не знають (ЛЛ, Н1ЛСІ, ТЛ, Сим1Л, РогЛ…). Звідки він узявся (ким і коли вигаданий) – я не збираюсь дошукуватись. З Іваном Ярославичем, вбитим татарами в 1327 р., ситуація краща. Про нього пишуть ТЛ, Сим1Л, МАЛ та пізніші літописи. Це можна прийняти.

А от рязанському князю Івану Федоровичу (+1427) «не поталанило» – не вбили його татари, помер власною смертю. Багатьох рязанських князів татари вбили, а для цього якось не знайшли ані часу, ані натхнення. І якби хто пояснив нашим «історикам», що сестра князя – це не те саме, що дружина, було б добре.

Висновок: можна прийняти ототожнення з Іваном Ярославичем (1).

70. Князя Михаила Андреевича Трубецкого

Філарет: нащадок кн. Дмитра Ольгердовича Чернігівського і Трубчевського (+1557). Родословные книги (ВОИДР, т. 10, с. 82, 136, 138, 223; Долгорукий, 1, 320).

Р. Зотов: мабуть, Михайло Андрійович Святославича Всеволодовича, тобто праонук Всеволода Буй-Тура Трубчевського. Здогадно, він жив у кін. 13 – на поч. 14 ст.

Л. Войтович: як у Зотова.

Мої міркування: про Михайла Андрійовича Трубецького (+1556) нам дещо відомо, окрім того, що він значиться у родословних книгах. Натомість запропонований Зотовим і прийнятий Войтовичем князь є результатом спекуляцій.

Висновок: можна прийняти ототожнення з князем, померлим у 1556 р. (1).

71. Князя Юрия Туровского

Філарет: у його тексті «Торуского». Син Михайла Святого, родоначальник кн. Мезецьких, Оболенських та Борятинських. Родословні книги (ВОИДР, т. 10, с. 46, 68, 72).

Р. Зотов: прийняв варіант тексту Філарета: «Торуського» замість «Туровського». Мабуть, Юрій Михайлович Торуський, син Михайла Святого. А туровські князі не мали ніякого стосунку до Чернігова.

Л. Войтович: здогадно, це родич Ольговичів, жив у 2 пол. 13 ст. і походив від Юрія Ярославича Туровського. Можливо, цей Юрій – онук кн. Андрій, що загинув на Калці.

Мої міркування: у Введенському синодику тут стоїть «Торуський» [Лаврський альманах, т. 18, с. 18].

Можна не мати сумніву, що СКЛС на цьому місці має на увазі Юрія Торуського – міфічного сина Михайла Святого. Докладніше – в окремому екскурсі.

Слід знати, що у Войтовича є одразу два набори князів «Юрій + Семен Юрійович»: один раз вони стоять в розділі « Ізяславичі. Турово-Пінські князі. Четвертинські. Сокольські» (№ 37, 42 – як згадані в СКЛС), а вдруге – в розділах « Ольговичі. Гілка Михайловичів. Одоєвські. Воротинські» (№ 8) та « Рюриковичі. Ольговичі. Таруська гілка» (№ 2) – без посилання на СКЛС (але ми-то знаємо, в чому справа!).

Висновок: можна прийняти цього князя за Юрія Торуського (2), але не можна визнати реальності його існування (3).

72. Князя Константина Оболенского, убитого от литвы

Філарет: у 1368 р. Ольгерд убив кн. Костянтина Юрійовича Оболенського (ПСРЛ, 7, 16). Долгорукий (1, 50) вважав, що в 1368 р. вбито Костянтина Івановича (+Родословні книги, 46)

Р. Зотов: мабуть це Костянтин Іванович Оболенський, вбитий у 1368 р., праонук Юрія Михайловича Торуського (№ 71).

Л. Войтович: як у Зотова. У НикЛ він сплутаний зі своїм дідом Костянтином Юрієвичем.

Мої міркування: в окремому екскурсі. Тут – коротко: всі літописи знають тільки Костянтина **Юрійовича** Оболенського, вбитого в 1368 р. Костянтин **Іванович** Оболенський вперше з'являється в родовідній книзі 1581 р. – давніші, авторитетні джерела його не знають.

Висновок: безспірно, це князь з літописного запису 1368 року (1).

73. Князя Михаила Александровича Пронского, убитого от своего брата

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: Михайло Олександрович Пронський (1 пол. 13 ст.) значиться у складеному Карамзіним родоводі рязанських князів. Там він показаний онуком Кир-Михайла Всеволодовича (+1218). Але в родоводі немає його братів (навіть двоюрідних чи троюрідних).

Л. Войтович: Олександр Михайлович Пронський захоплений і вбитий у 1339 р. своїм двоюрідним братом – рязанським князем Іваном Коротополом [Н4Л, 6848 р.].

Мої міркування: здається, Олександр Михайлович – то не Михайло Олександрович? Але мабуть для докторів наук – це пусте, наука не може спинятись через такі дрібниці…

Я ж думаю, що цю справу можна пояснити значно простіше…

У царя Гороха було три сини: Авесалом Белебейський, Веспасіан Бугурусланський і Михайло Пронський. Всі троє були, ясна річ, Гороховичі. Важливо знати, що третій був дурень, і це дуже скоро і дуже драматично проявиться в нашому оповіданні.

Коли цар Горох помирав, він покликав до себе синів і заповідав їм: «Живіть, хлопці, дружно, не сваріться. А ти, Авесаломко, пильнуй своїх братів – вони-бо молоді, щоб не накоїли яких дурниць».

Поховали брати свого батька і ухвалили через рік з'їхатись на поминки. А за цей час Веспасіан подумав: «Михайло дурний, уб'ю його і захоплю його землю» – і так і вчинив.

Минув рік, настав час поминок, приїхали два брати, а Михайла нема. Авесалом питає: «Веспасіанко, а де брат твій Михайло?»

– Хіба я сторож брату моєму? – відповідає Веспасіан. – Це ж тобі батько доручив пильнувати, а не мені. І що того дурня пильнувати? Мабуть, звалився десь із дерева та в'язи собі скрутив.

І тут Авесалом із жахом пригадав, що справді обов'язок пильнувати братів було покладено тільки на нього… Отак – через пробіл у посадовій інструкції – загинув князь Михайло Пронський, подібно до старорежимного Авеля.

Маленька невідповідність до запису в СКЛС полягає тільки в тому, що князь Михайло названий Олександровичем, а з нашої історії видно, що він – Горохович. Але враховуючи, що хрестильне ім'я царя Гороха нам невідоме, можна припустити, що його було охрещено як Олександра… Ну, і далі за текстом сучасних «генеалогічних студій».

Висновок: невідомий князь, згаданий тільки в СКЛС (4).

74. Князя Патрикия Давидовича Стародубского, приемшего ангельский образ, и княгиню его Елену, сына их князя Иоанна

Філарет: Литовська метрика, 1, 463, 457: в 1400 р. кн. Олександр Петржикович (Патрикійович) Стародубський дає клятву. Цей Патрикій – онук, а не син кн. Гліба-Давида Наримунта Гедиміновича, в 1408 р. переїхав до Москви (АЗР, 1, 28). Також (Долгорукий, 1, 274, 279).

Р. Зотов: Патрикій Наримунтович (1383 – 1408). Мабуть, це той Патрикій Звенигородський, який приїхав до Москви зі Свидригайлом в 1408 р.

Олександр Звенигородський (згаданий в 1408 р.) – його син. [Тут пояснення щодо інших супутників Свидригайла.]

Л. Войтович: хотимський і карачевський князь Патрикій Наримунтович (+1408).

«Пом'яник уточнює хрестильне ім'я князя – Давид, а також те, що князь Патрикій тримав Стародубське князівство і передав його сину Федору чи Дмитру (обидва загинули у битві на Ворсклі 12.08.1399 р.), від яких це князівство перейшло до Олександра. Крім цих трьох синів у Патрикія-Давида був ще син Юрій. Син Іван іншими джерелами не засвідчений. Нам здається, що Іван – хрестильне ім'я одного з стародубських князів, скоріше Федора.»

Мої міркування: оскільки Патрикій – досить рідкісне ім'я, тому виникає спокуса ототожнити його із сином Наримунта Гедиміновича. Охрещений він був як Гліб, а не Давид. Де він княжив (якщо взагалі княжив) спірне питання.

Щодо погляду Войтовича я змушений зауважити, що ніяких Хотимських ніж Карачевських князівств ніколи в природі не існувало. Князь Федір Патрикійович, який загинув у 1399 р., названий там Волинським (ніяким не Стародубським).

Висновок: можна погодитись, що ім'я Патрикій запозичено від Патрикія Наримунтовича (2), але всі інші подробиці запису – вигадки автора СКЛС (3).

75. Князя Бориса Михайловича Тверского

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: мабуть, цей Борис Михайлович – син Михайло Олександровича Микулинського, потім Тверського (+1395 – ПСРЛ, 8, 65). Чому він потрапив до чернігівського списку – неясно.

Л. Войтович:

Єдиний князь з тверської династії, який називався Борисом Михайловичем, помер 19.07.1395 р. Він тримав Кашинське князівство (1389-1395 рр.). До Ольговичів цей князь не міг мати жодного відношення, отже і не міг бути вписаним у Любецький пом'яник.

Серед князів тверської династії був князь Борис Олександрович, який був великим князем тверським (1426-1461 рр.). Родиних зв'язків з Ольговичами або сіверськими князями з інших династій у нього не було. Але цей князь видав свою двоюрідну сестру Анну Іванівну за Свидригайла і активно допомагав останньому у війні проти Зигмунта Кейстутовича. Отже він міг бути внесеним у Любецький пом'яник.

Міг бути внесений у пом'яник і останній великий князь тверський Михайло Борисович (1461-1486 рр.). Він був одружений з дочкою київського князя Семена Олельковича. Не виключено, що він певний час перебував на Чернігівщині.

Мої міркування: у виписках М. М. Карамзіна з Троїцького літопису читаємо:

В літо 6903, 19 липня, помер князь Борис Михайлович **Тверський** у Кашині і привезли його тіло до Твері 22.07, і поклали у соборній церкві Спаса.

В інших авторитетних для цього часу літописах [РогЛ, Сим1Л] є цей запис, але немає виділеного слова «Тверський». Княжив Борис у Кашині, а у Твері на той час княжив його батько – Михайло Олександрович. Можна припускати, що це глоса, котра означала належність Бориса до тверського княжого дому. Я думаю, що так

розумів справу і автор Воскресенського літопису, де є визначення «Тверський» [ПСРЛ, 8, 65], і автор СКЛС.

Висновок: Борис Михайлович Кашинський (+1395) (1).

76. Князя Василия Рыльского

Філарет: Василь Дмитрович (вже згаданий як № 64).

Р. Зотов: оскільки синодик не терпить повторень, припущення Філарета не підходить. Можливо: 1, що це нащадок раніше згадуваних в синодику рильських князів; 2, що це Василь Іванович Дмитровича Шемячич (1497 – 1529; ПСРЛ, 6, 45, 243, 260; 8, 239, 263, 270; АИ, 1, № 124).

Л. Войтович: мабуть, Василь Шемячич.

Мої міркування: мабуть, Василь Шемячич.

Висновок: припущення щодо Василя Шемячича можна прийняти (1).

77. Князя Иоанна Глинского

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: мабуть Іван Олександрович Мансур-Кіята Мамаєвич Глинський, володів волостями на Чернігівщині (ВОИДР, 10, 84, 85, 157, 158, 195), брав участь у битві на Ворсклі (1399).

Л. Войтович: онук Мамая. «У Любецький пом'яник він потрапив через те, що мав володіння на Чернігівщині.»

Мої міркування: в окремому нарисі. Тут коротко: існування Івана Олександровича Глинського джерелами не підтверджується; натомість є інші князі (!) Івани (!!) Глинські (!!!): Іван Дашкович (1486 – 1499), Іван Борисович (1474 – 1499), Іван Львович (1482 – 1508..1522), Іван Михайлович (+1602), Іван Семенович (1466 – +1504), Іван Федорович (1534 – 1536) [*Wolff J.* Kniazowie litewsko-ruscy od końca 14 w. – Warszawa: 1895, s. 79 – 91]. Маємо уже не « Три князі на один престол», а цілих шість! Чого б я мав триматись за міфічного онука Мамая в умовах такої потужної конкуренції – я не розумію.

Висновок: цього князя не можна ототожнити (3).

78. Князя Феодора Звенигородского, княгиню его Софию и сына их князя Александра

Філарет: за Єлецьким та Сіверським синодиками, кн. Федір, син кн. Адріана (+1339), вбитий на Куликовому полі.

Р. Зотов: на Куликовому полі вбито Федора Торуського, Філарет тут помилився. Мабуть, це Федір Андрійович, син Андрія Мстиславича Козельського, вбитого у 1339 р. (ПСРЛ, 7, 205). Цей Андрій, котрого родословні часто звуть Адріаном, – син Мстислава Михайловича Карачевського. Князі Звенигородські володіли Звенигородом Московським до його приєднання до Москви за Івана Калити, але продовжували зватись Звенигородськими і після втрати Звенигорода.

Олександр Федорович Звенигородський – родоначальник всіх гілок князів Звенигородських. Це – не той Олександр Звенигородський, котрий приїхав до Москви зі Свидригайлом в 1408 р.

Л. Войтович: в його тексті – «і сина їх **Олега**». Тому:

«Звенигородський князь Федір Андріянович у 1377 р. згадується як литовський васал. Він походив з карачевської гілки Ольговичів, тобто належав до нащадків Михайла Всеволодовича. Згідно пом'яника княгиню звали Софія, а сина – Олег. Джерелам відомий один син Федора Андріяновича – Олександр. У 1408 р. у свиті Свидригайла Ольгердовича він виїхав у Москву, де і залишився. Можливо, що Олександр – хрестильне ім'я Олега.»

Мої міркування: в окремому нарисі. Тут – коротко. Князя Федора Звенигородського, згаданого у Никонівському літописі (1520) під 1377 р., слід вважати «літературним князем», результатом генеалогічних фантазій автора літопису. Олександр Звенигородський (без вказівки на батька) та Федір Олександрович (здогадно, його син) з'являються в списку супутників Свитригайла при його приїзді до Москви в 1408 р. Але цього списку нема в авторитетних літописах, він уперше з'являється в Єрмолинському літописі (1481). Звідки Войтович узяв **Олега** – я не можу здогадатись. Мабуть, знову лихий попутав.

Ще один запис того самого Федора Звенигородського значиться як № 103.

Висновок: цих князів можна вважати запозиченими із родословій кінця 16 ст. (2), але не можна визнати реальним їх існування в 14 ст. (3).

79. Великого князя Димитрия Черниговского

Філарет: Дмитро Ольгердович.

Р. Зотов: Дмитро-Корибут Ольгердович Молодший (1382 – після 1404). [Тут велика розвідка про різницю Дмитра-Корибута і просто Дмитра Ольгердовичів.]

Л. Войтович:

«Як сюзерен Чернігівщини сіверський князь Дмитро-Корибут міг носити титул князя чернігівського. Окрім того не виключено, що цей князь міг тримати Чернігів після смерті Романа Михайловича у 1401-1405 рр.»

«Ф.Шабульдо пропонував ототожнити Дмитра Чернігівського з Дмитром-Бутавом Ольгердовичем, який до 1380 р. володів Брянським і Чернігівським князівствами, а після переходу під московську зверхність, втратив їх обидва [*Шабульдо Ф.М.* Земли Юго-Западной Руси в составе Великого Княжества Литовского. – К., 1987, с. 88 – 89]. Така інтерпретація також можлива.»

Мої міркування: як уже було відзначен з приводу Дмитра № 7, в СКЛС є 7 (сім!) безпритульних князів на ім'я Дмитро, не рахуючи Дмитра Ольгердовича – № 86.

Дмитро № 79 – у трохи кращому положенні, бо він мав брата Івана (№ 80). Тому виникає спокуса ототожнити їх із Дмитром та Іваном Ольгердовичами, як то роблять усі дослідники. Але великий князь московський Дмитро Іванович (+1389) теж мав брата Івана (+1364)…

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

80. и брата его князя Иоанна

Філарет: Іван Ольгердович.

Р. Зотов: Іван-Скиргайло Ольгердович (1382 – 1397).

Л. Войтович: «Князь Іван-Скіргайло Ольгердович займав троцький (1382-1387 рр.), полоцький (1387 р.) престоли, був намісником Ягайла у Великому князівстві Литовському у 1387-1392 рр. і київським князем у 1395-1396 рр.»

Мої міркування: оскільки цей Іван має паспорт на ім'я «брата князя Дмитра», його ототожнення залежить від ототожнення його більш відомого брата. А це останнє, як ми бачили, неможливе, тому неможливе ототожнення і цієї особи. Ну, і про іншого «безпритульного» князя Івана (№ 42) не забуваємо.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

81. Великого князя Иоанна Скиргайла

Філарет: князі № 79 – 81 – сини Ольгерда.

Р. Зотов: Іван-Скиргайло Ольгердович (1382 – 1397), подвоєння походить, мабуть, від того, що Скиргайло був князем київським.

Л. Войтович: без коментарів.

Мої міркування: запис вказує на Скиргайгла Ольгердовича. Цьому князю поталанило – завдяки унікальному імені ніхто не може сумніватись, що мова йде про нього.

Але хто сказав, що він був охрещений як Іван? Юзеф Вольф [*Wolff J.* Ród Gedymina. – Kraków : 1886, s. 86] посилався при цьому на літописець Даниловича (Супрасльський літопис, або Віт3Л), але я так такої вказівки не знайшов. Найновіший польський автор – Ян Тенговський в розділі, присвяченому Дмитру Старшому, згадує про це іменування з посиланням… на СКЛС! [*Tęgowski J.* Pierwsze pokolenia Giedyminowiczów, Poznań-Wrocław 1999, s. 76]. Окремий розділ його праці названо «Скиргайло-Іван», і ніяких пояснень щодо цього «Івана» там нема, неначе це річ загальновідома й самоочевидна.

Після певних зусиль було знайдено запис у Печерському пом'янику: «великого князя Скиргайла, нареченого у святому хрещенні Іоаном» [Древний помяник Киево-Печерской Лавры (конца XV и начала XVI столетия) / *Голубев С.* – Чтения в историческом обществе Нестора летописца, 1891 г., т. 6, приложение, с. 7]. Ця пам'ятка почала писатись в 1483 році, і як здогадувався Голубєв – відтворювала давніший печерський пом'яник. Авторитетне джерело?

Цей запис створено через 86 років після смерті Скиргайла, що само по собі має викликати сумнів. Тобто ми не маємо сумніву, що серед київських ченців кінця 15 ст. князь Скиргайло вважався Іваном, але чи звався він так за життя – це ще запитання! Наразі залишаємо його відкритим.

Висновок: князь Скиргайло Ольгердович (1).

82. Князя Михаила Евнутьевича

Філарет: син Євнутія Гедиміновича (Родосл. кн., 81, 137).

Р. Зотов: Михайло Явнутійович Гедиміновича (1386 – 1399). Він був князем Заславським, а до чернігівського списку потрапив, мабуть, як власник якихось маєтностей на Чернігівщині.

Л. Войтович: як у Зотова.

Мої міркування: князь Михайло Євнутійович, онук Гедиміна, відомий із сучасних йому документів за 1383 – 1398 років [*Wolff J.* Ród Gedymina. – Kraków : 1886, s. 35 – 36]. В 1399 р. загинув у битві на Ворсклі.

Висновок: безперечно, князь Михайло Євнутійович (1).

83. Князя Давида Остинковича и княгиню Александру черноризицу

Філарет: з литовського роду.

Р. Зотов: серед нащадків Гедиміна такого князя нема.

Л. Войтович:

«Боярська родина Остиків у XVI ст. вступала у шлюбні зв'язки з княжими родинами. Так Микола Юрійович Остик був одружений з княжною Ганною Романівною Друцькою-Любецькою († 1571 р.), а його дочка Анна була видана за князя Лева Олександровича Сангушка-Каширського [*Яковенко Н.М.* Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна). – К., 1993, с. 291, 295]. Напевно Давид Остикович був боярином, який одружився з княжною Олександрою, дочкою одного з князів, які тримали якесь князівство у Чернігівській землі на рубежі XIV – XV ст.»

Мої міркування: теорія Войтовича про боярина, який втисся між князів завдяки шлюбу з якоюсь княжною, виглядає непереконливо – перш за все тому, що ми не знаємо достовірних аналогів для такої практики (**можливий** випадок передачі князівського титулу через жінку я розглянув у списку учасників битви на Ворсклі 1399 р.).

Але я маю для цього імені кращі пропозиції, цілих дві:

1, в літо 6953 (1445) приходила литва до Калуги, пан Судивой, пан Родивил **Осикович** і т. д. [Никонівський літопис – ПСРЛ, 1901 г., т. 12, с. 63; з давніших літописів є такий запис в ЄЛ, але без «Родивила»];

2, пана Григорія **Остюковича** москва схопила після поразки литовського війська на Ведроші (14.07.1500) [Никонівський літопис – ПСРЛ, 1901 г., т. 12, с. 252].

Отже, рід Остиковичів був на Литві добре відомий, і з нього вийшли Радзівіли (князі від середини 16 ст.) – принаймні автор Никонівського літопису так думав.

Про інших представників цього роду 16 ст. можна подивитись у Ю. Вольфа [*Wolff J.* Kniazowie litewsko-ruscy od końca 14 w. – Warszawa: 1895, s. 270 – 271]: Юрій Григорович Остик, одружений з княжною Мариною михайлівною Мстиславською (1539); Григорій Григорович Остик, одружений з сестрою Марини – Анастасією Михайлівною. І це все тільки на маргінезі я зауважую, спеціальних пошуків я не робив.

Думаю, що когось із цих Остиків-Остиковичів автор СКЛС **помилково** вважав князем.

Висновок: запис не вдається пояснити (3).

84. Князя Иоанна Козельского, приемшего ангельский образ, княгиню его Агриппину

Філарет: Іван Титович Козельський, праонук Михайла Святого, родоначальник кн. Єлецьких та Горчакових (Родосл., 68; Долгоруков, 1, 49).

Р. Зотов: Іван Титович Мстиславича (Карачевського) Михайловича (Карачевського).

Л. Войтович: «тут записано козельського князя Івана Титовича, який у 1371 р. згадується як васал Ольгерда Гедиміновича.»

Мої міркування: в окремому нарисі. Тут – коротко: оскільки родословна книга виводить Івана від міфічного Мстислава Карачевського, а інших згадок про Івана нема – треба визнати його літературно-міфічним князем. Звідки «історики» взяли, що він згадується у 1371 році – я не дошукався, посилань на першоджерела ніде нема, а у відомих мені літописах і договорах його нема. Вважаю цю згадку фікцією.

Висновок: можна не сумніватись, що автор СКЛС мав на увазі Івана з родословних книг (1), але не можна визнати реальність його існування (3).

85. Князя Симеона Туровского Юрьевича

Філарет: в його тексті «Симеона Юрьевича Торуского».

Р. Зотов: прийняв варіант тексту Філарета: «Торуського» замість «Туровського». За родословієм Одинцевичів (литовський літопис Даниловича), кн. Юрій Михайлович Торуський дав своїм синам: Всеволоду – Торусу, Семену – Канін, Михайлу – Мишагу, Івану – Волкону, Костянтину – Оболенськ. За Бархатною книгою в цього Юрія було три сини: Семен Торуський, Всеволод Мезецький та Костянтин Оболенський.

Л. Войтович: не згаданий у джерелах, мабуть син № 71.

Мої міркування: родословні книги [ВОИДР, 1851 г., т. 10] не знають Семена Юрійовича Торуського, хоча в родословії Одинцевичів [ПСРЛ, 1980 г., т. 35, с. 282] він дійсно значиться. Більше – в окремому нарисі.

Висновок: можна не сумніватись, що автор СКЛС мав на увазі Семена з родословій (1), але не можна визнати реальність його існування (3).

86. Князя Димитрия Ольгердовича и княгиню его Анну, и сынов их князя Михаила, князя Иоанна

Філарет: той самий князь що вже був згаданий як № 79.

Р. Зотов: Дмитро Ольгердович Старший (1372 – 1399). Його сини Михайло та Іван Дмитровичі Трубецькі згадуються у родословіях. Але походження Трубецьких від Гедиміна не є незаперечним.

Л. Войтович:

> «Безперечно, що мова йде про Дмитра-Бутава Ольгердовича, який загинув у 1399 р. у битві на р. Ворсклі. Свого часу він тримав Трубчевське і Брянське князівства, а до 1380 р. був сюзереном усієї Чернігівської землі. Другий Дмитро Ольгердович – Дмитро-Корибут був одружений з Анастасією, дочкою великого князя рязанського Олега Івановича (Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, т. 2, N 67, с. 104). Ім'я дружини Дмитра-Бутава з інших джерел незнане. На підставі Любецького пом'яника можна стверджувати, що її звали Анною.»
>
> «Обидва сини Дмитра-Бутава та Анни – Михайло і Іван Кіндир відомі з інших джерел. Іван Кіндир загинув з батьком на р.Ворсклі у 1399 р. [ПСРЛ, т. 35, с. 52, 73, 139, 161, 187, 208], а Михайло успадкував Трубчевське князівство [*Любавский М.* Областное деление и местное управление Литовско-русского государства ко времени издания первого литовского статута. – М., 1892, с. 45]».

Мої міркування: історики доклали багато зусиль, аби розмежувати двох синів Ольгерда – Дмитра і Корибута. Але варто звернути увагу на такий момент:

джерела з православного світу (зокрема, московські) знають **тільки** князя Дмитра і **геть не знають** Корибута (єдина згадка про нього – у списку синів Ольгерда під 1377 роком). Вони пишуть просто «Дмитро Ольгердович» і не мають ніякого сумніву, що тут може бути щось неясне. І ми мусимо рахуватись із тим рівнем знань, який міг мати автор СКЛС (як ми бачили, католицькі – латинські чи польські – джерела йому геть не відомі).

Дмитро і його сини Іван та Михайло стоять у родословній книзі 1610 р. [ВОИДР, 1851 г., т. 10, с. 82], але авторитетні для свого часу – для кінця 14 ст. – джерела цих синів не знають.

Що ж стосується князя Івана Дмитровича Кіндиря, який загинув на Ворсклі в 1399 р., то повість про битву не називає його сином Дмитра Ольгердовича. Нам не відомо, сином **якого Дмитра** був Іван, і тому не випадає вважати цю повість підтвердженням існування сина Дмитра Ольгердовича на ім'я Іван.

Висновок: цих князів можна вважати запозиченими із родословій кінця 16 ст. (2), але реальним є існування тільки князя Дмитра (1); існування його синів не можна визнати реальним (3).

87. Князя Иоанна Олгимонтовича и княгиню его Агрипину

Філарет: без коментарів.

Р. Зотов: Іван Ольгимонтович Гольшанський (1390 – 1401 (?)), київський князь (1396 – 1399? – Густин. літопис). Князь Іван Борисович Київський загинув на Ворсклі (Густин. літопис; ПСРЛ, 4, 104; 5, 251; 8, 73; 15, 459 – 459). За іншими даними, в 1401 р. він присягнув Ягайлу (АЗР, 1, № 18).

Л. Войтович:

> «Князь Іван Ольгімантович займав київський престол у 1396 – після 1401 рр. Стосовно особи Івана Ольгімантовича і версій навколо київського князя Івана Борисовича, який загинув у 1399 р., ми вже писали раніше [*Войтович Л.* Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII – XVI ст. – Львів, 1996, с. 161 – 162].»

У книзі 1996 р. значаться такі варіанти: 1, Іван Борисович княжив у Києві до 1399 р., коли загинув на Ворсклі; після нього княжив Іван Ольгимантович (Ф. Шабульдо). 2, Іван Борисович – васал київського князя Івана Ольгимантовича; сам І. О. на Ворсклу не вибрався, а послав замість себе І. Б. 3, Іван Борисович – це той самий Іван Ольгимантович; в 1399 р. він потрапив у полон, з якого потім повернувся, десь 1401 р. Найкращим видається варіант 2.

Мої міркування: те, що «Борисович» не співпадає з «Ольгимонтовичем», здається, зрозуміло. Тому відсуваємо наразі Івана Борисовича і займемось Іваном Ольгимонтовичем. Що кажуть класики?

Князь Іван Ольгимонтович відомий від 1379 року (договір Литви з Орденом). Далі про нього є ряд документальних звісток до лютого 1401 р. (його присяга королю Ягайлу). Далі звістки про нього зникають, з чого робиться висновок, що він невдовзі помер [*Wolff J.* Kniazowie litewsko-ruscy od końca 14 w. – Warszawa: 1895, s. 95].

Цікава річ: князь Іван був, мабуть, католиком? Зібрані Вольфом звістки про нього не дають виразних вказівок у цій справі.

Далі Вольф вдається в непотрібну фантазію про Бориса – сина Івана: цей нікому не відомий Борис Іванович був, мовляв, київським князем і загинув на Ворсклі в 1399 р. (там він помилково названий Іваном Борисовичем).

Оскільки всі списки учасників битви на Ворсклі знають тільки Івана Борисовича і не знають ніякого Бориса Івановича, фантазія Вольфа нічого не пояснює і тільки без потреби заплутує справу.

Висновок: безспірний князь Іван Ольгимонтович (1).

88. Князя Андрея Оболенского

Філарет: Андрій Костянтинович Оболенський, син № 72, родоначальник кн. Долгорукових та Щербатових.

Р. Зотов: Андрій Костянтинович Івановича Оболенський – згаданий у родословіях як родоначальник князів Долгорукових, Щербатових та Тростенських (ВОИДР, т. 10, с. 46 – 48, 155).

Л. Войтович: Андрій Костянтинович Оболенський успадкував князівство в 1368 р. після свого батька.

Мої міркування: в окремому нарисі, тут – коротко. Андрія **Костянтиновича** слід вважати міфічним сином Костянтина Оболенського, вигаданим заради того, щоб князі невідомого походження – усі оті Долгорукови, Щербатови та Тростенські – отримали собі славних предків. Звідки Войтович узяв, що Андрій **княжив в Оболенську** – мені невідомо, думаю, це невдалий здогад автора.

Окрім того, в родословній книзі 1610 р. [ВОИДР, 1851 г., т. 10, с. 47 – 49] маємо ще таких (уже, мабуть, історичних) Андріїв Оболенських: Андрій **Никитич** Ноготок; Андрій **Васильович**; Андрій **Петрович** Лапа; Андрій **Михайлович** Дурний; Андрій **Михайлович** Пенінський; Андрій **Федорович** Золотий; Андрій **Дмитрович**; Андрій **Васильович** Ликов.

Мало? До них книга 1598 р. додає ще Андрія Михайловича Сухорукова, Андрія Федоровича Чорного. Отож маємо принаймні десять князів Андріїв з роду Оболенських – кожен може обрати того, хто йому смакує більше.

Висновок: цього князя не можна ототожнити (3).

89. Князя Симеона Трубецкого

Філарет: без коментарів.

Р. Зотов: Семен Михайлович Трубецький, онук Дмитра Ольгердовича (№ 86), записаний у родословіях.

Л. Войтович: без коментарів.

Мої міркування: Семен **Михайлович** Трубецький безпосередньо в джерелах не згадується, тільки у родословії [наприклад, ВОИДР, 1851 г., т. 10, с. 82]. В 1490 р. згадується Іван Семенович Трубецький [*Wolff J.* Kniazowie litewsko-ruscy od końca 14 w. – Warszawa: 1895, s. 541], так що в існуванні Семена Трубецького нам сумніватись не випадає (інша справа – походження цього Семена!). Здогадно цей Семен жив у 3-й чверті 15 ст.

Але ми не маємо відкидати московського боярина Семена **Івановича** Трубецького [*Wolff J.*, s. 543], котрий помер в 1533 р.

Висновок: цього князя не можна ототожнити (3).

90. Князя Давида Дмитриевича Городецкого и княгиню его Марию

Філарет: без коментарів

Р. Зотов: мабуть, це той руський князь Давид (3 чв. 14 ст. (?)), що був першим чоловіком Марії Ольгердівни [*Барбашев А. И.* Витовт до Грюнвальдской битвы, с. 20, прим. 8].

Л. Войтович:

«Князь Давид Дмитрович тримав Городецьке князівство (до 1388 – до 1399 рр.) і був одружений з княгинею Марією Ольгердівною. До кінця немає впевненості, про який Городець (турівський чи мінський) йде мова. Скоріше про перший. Не виключено також, що Давид був одним з синів Дмитра-Любарта і мав уділ з центром у Давид-городку. У нього були і якісь володіння у Сіверській землі, бо він згадується на першому місці в числі васалів Дмитра-Корибута у грамоті від 26.04.1388 р. [Archivum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie, t. 1, N 9, s.8-9)]»

Мої міркування: у «Вітовтовому» літописі маємо такий запис:

…Князь великий Ягайло повів його [Войдила] дуже високо і дав за нього рідну сестру, княгиню Марію, котра потім була за князем Давидом [Віт1Л – ПСРЛ, 180 г., т. 35, с. 85; за ним слідом цю звістку повторюють всі інші літописи «Вітовтової» групи].

Ми бачимо що Зотов тут заблукав у двох соснах і переплутав чоловіків Марії місцями. Можна повірити, що саме цей Давид заснував Давид-городок (Берестейська обл. Білорусії), бо його син володів цим містечком [*Wolff J.* Kniazowie litewsko-ruscy od końca 14 w. – Warszawa: 1895, s. 135]. Цілком імовірно, що саме цей Давид Дмитрович записаний першим у числі 27 васалів Дмитра-Корибута Ольгердовича у згаданій грамоті 1388 р.

Маємо рідкісний випадок документального підтвердження імені **княгині**.

Висновок: безперечно, князь Давид Дмитрович (1).

91. Князя Димитрия Болховского, княгиню его Анастасию и сына их князя Василия

Філарет: Родословні книги (ВОИДР, т. 10, с. 244): у кн. Дмитра 3 сини – кн. Семен був на службі в Сибіру (1684 – 1686) [тут Філарет помилився у перерахунку: в Родословній книзі стоїть 7092, 7094 роки, тобто 1584, 1586 рр.]; кн. Петро був на заставі у Черкізові під Москвою і там помер; кн. Іван. Кн. Василь, на думку Ф., помер молодим.

Р. Зотов: у родословній книзі (ВОИДР, 10, 244) згадується князь Дмитро Болховський, нащадок Івана Болха, котрого різні родоводи виводять від різних синів Михайла Святого.

Болоховські князі сер. 13 ст., здогадно, були онуками та праонуками Ігоря Святославича Сіверського.

Л. Войтович:

«Князі Болховські походять від Івана Болха, молодшого сина Звенигородського князя Андріяна Мстиславича, який тримав свій уділ до 1339 р. Серед його нащадків ім’я Дмитро зустрічається аж у 1566 р. У цього князя Дмитра Івановича був старший брат Василь і двоюрідний брат Василь

Юрійович. Внесення цих князів у Любецький пом’яник невірогідно. Вони були московськими служилими дворянами, які давно втратили удільні володіння і ніяк не були пов'язаними з Чернігівською землею. Отже залишається припускати, що Дмитро – одне з імен перших болохівських [sic!] удільних князів, найбільш вірогідно Олександра Івановича, внука Івана Андріяновича, який правив на рубежі XIV-XV ст. і мав сина Василя.»

Мої міркування: у Введенському синодику [Лаврський альманах, 2007 р., т. 18, с. 19] тут стоїть «Волконського», так що може бути просто описка.

Князь Дмитро Іванович Болховський справді згадується в 1566 – 1584 роках (Родословная роспись князей Болховских); там же записані Дмитро Андрійович та інший Дмитро Іванович (обидва – 1 пол. 17 ст.).

Згадки про болохівських князів тут тільки заплутують справу, нічого не пояснюючи. Імена цих князів невідомі нікому, окрім Войтовича, тому ми сміливо можемо дати їм спокій.

Висновок: цей князь не може бути упевнено ототожнений; треба подивитись на Волконських (3).

92. Князя Иоанна Мстислава, княгиню его Софию

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: це Іван-Мстислав Торуський, убитий в Куликовській битві (1380, ПСРЛ, 8, 39). Точно визначити його рід неможливо.

Л. Войтович:

«Р.Зотов вважав князя Івана-Мстислава, який загинув у Куликовській битві у 1380 р., сином оболенського князя Івана Костянтиновича. У родоводі князів Волконських цей князь записаний як син Івана Юрійовича на прізвисько Товста Голова. Іван Менший Юрійович Товста Голова отримав Волконське князівство. Його син Федір, який загинув на Куликовському полі у 1380 р., названий у джерелах князем таруським, очевидно тому, що він був старшим з таруських удільних князів, які брали участь у цій битві. Іван-Мстислав був князем спаським.»

Мої міркування: ніякого Івана Костянтиновича у Зотова нема, і решта «міркувань» Войтовича – то суцільна беліберда, яку я просто процитував дослівно, щоб кожен міг побачити: таки беліберда.

З поглядом Зотова справа цікавіша. В моїй окремій розвідці про учасників Куликовської битви простежено, що в усіх літописах з поширеною редакцією повісті стоїть «Мстислав, брат князя Федора Торуського» (а сам він Торуським не названий); тільки у Воскресенському літописі [ПСРЛ, 1859 г., т. 8, с. 39] стоїть Іван Мстислав. Інтригуюча вказівка на знайомство автора СКЛС з цим літописом!

Висновок: князь літературного походження, мабуть, з Воскресенського літопису (3).

93. Князя Андрея Всеволодича, княгиню его Евпраксию

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: мабуть, це Андрій Шутиха Мезецький, син Всеволода Юрійовича Торуського, онук Юрія Михайловича Торуського, праонук Михайла Святого (Бархатна книга, 1, 201; ВОИДР, т. 10, с. 72, 243). Але для вирівнювання поколінь

треба припустити між Андрієм і Всеволодом існування князя Всеволода Всеволодовича.

Л. Войтович:

«Мезецький князь Андрій Всеволодович на прізвисько Шутиха у 1422 р. разом з братом виступив на допомогу Одоєвському князівству проти ординців.»

Мої міркування: князів Андріїв Всеволодовичів ми маємо подостатком:

1, Андрій Всеволодович із Чернігова, чоловік княжни Ольги Васильківни [ІпатЛ, 6969 – 1261 р.; я знаю, що Ольга – то не Євпраксія, що в цих іменах немає жодної спільної літери, але маю тверде переконання, що всі імена княгинь в СКЛС вигадані];

2, Андрій Всеволодович **невідомого роду**, згаданий в літописах під 6931 (1423) роком: князь Вітовт послав його захищати Одоїв від татар [С3Л, С2Л, НикЛ, ВЛ]. Не треба плутати цей напад з нападом 1422 року (це окремі епізоди); також слід знати, що ніякого брата князя Андрія в літописі нема – це Войтович щось вигадав (тобто вигадав чи помилився Ю. Вольф [Kniazowie, s. 8], а Войтович «науково» списав. Ну, коли десь яка дурниця надрукована, то наші завжди саме її й запозичать, річ досить відома).

3, Андрій Всеволодович Шутиха – літературно-міфічний князь, онук чи праонук такого ж міфічного князя Юрія Михайловича Торуського. Цей князь існує тільки в родословних книгах, історичні джерела його не знають, так само як не знаютьі прізвиська «Шутиха».

І це тільки такі Андрії Всеволодовичі, котрих я на бігу зібрав, не виключено, що й інші знайдуться. Більше про князів Мезецьких – в окремому нарисі.

Висновок: князя не можна ототожнити (3).

94. Князя Симеона Крошинского

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: Каспар Несецький виводив князів Крошинських від невідомого науці Вігунда Кейстутовича. Походження Крошинських не з'ясовано.

Л. Войтович:

«Крошинське князівство виділилося з Новогрудського. Першим крошинським князем був, ймовірно, Іван – син новогрудського князя Война Кейстутовича (після 1362 р.?). Потомство Крошинських, серед яких ім'я Семена не зустрічається, можна прослідкувати від Івана Романовича (1446-1450 рр.). У пом'янику монастиря св. Трійці у Вільні (перша пол. XV ст.) записані Роман, Петро, Флор і Суран Крошинські (504, с. 193). Напевно, що Роман був старшим сином Івана Войдатовича. Семен Крошинський міг бути його молодшим братом, записаним у пом'яник помилково як Суран.»

Мої міркування: посилання на Віленський пом'яник мене зацікавило. Войтович у книзі 2000 року, яку я процитував, дає посилання [*Войтович Л.* Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII – XVI ст. – Львів, 1996, с. 193], але там про Крошинських нема нічого, ніже про Віленський пом'яник.

У Ю. Вольфа [Kniazowie, s. 186 – 193], звідки Войтович переписав **припущення** про початок роду, цим князям присвячено немало уваги, і справді Семена там нема.

Висновок: вигаданий князь (3).

95. Князя Иоанна Станиславича

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: мабуть, з литовських князів.

Л. Войтович:

«Присутність у Любецькому пом'янику князя Івана Станіславича, який у другій половині XIV ст., напевно, тримав якесь князівство у Київській землі або княжив у Путивлі, підтверджує історичність київського князя Станіслава з династії путивльських Ольговичів. За легендарною частиною литовських літописів цей князь у 1321 р. був розбитий на р. Ірпені і прогнаний з Києва. Слідом за Ф.Шабульдо ми відносимо цей епізод до 1324 р. Ми ототожнюємо князя Станіслава з князем Терентієм Івановичем, погоджуючися з версією Р.Зотова».

Мої міркування: у Зотова, як ми вже бачили, ніякого Терентія не було. Так що Войтович даремно підшивається під його «авторитет». З фантазій самого Войтовича мені особливо подобаються вирази «напевно, тримав» та «або княжив». З такими виразами можна підтвердити тільки міфічність особи, але ніяк не її історичність. Міф про битву 1321 р. складений в 1 пол. 16 ст. [*Русіна О.В.* Легенда про виправу Гедиміна на Русь в оцінці В.Б.Антоновича та в пізнішій історіографії. – "Академія пам'яті професора Володимира Антоновича", К., 1994 р., с. 93 – 99.]

Висновок: невідомий князь, згаданий тільки в СКЛС (4).

96. Князя Симеона Вяземского, тёщу его княгиню Анастасию

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: Семен Андрійович Вяземський (Долгоруков, 1, 149).

Л. Войтович:

«Перший з вяземських князів, відомий джерелам, який носив ім'я Семен, жив у першій половині XVI ст., коли князівство вже було анексоване Московською державою. Вяземські на той час були московськими дворянами середньої руки. Племінник князя Семена Андрійовича був опричником. Отже цей князь не міг мати тещу Анастасію з чернігівських князів і не міг бути включеним у Любецький пом'яник.

Тож залишається припускати, що Семен – хрестильне ім'я одного з вяземських князів, який жив у другій половині XIV ст. – на початку XV ст. У той час різними уділами Вяземського князівства володіли Іван Михайлович, Данило Михайлович, Олександр Михайлович, Тимофій Михайлович, другий Данило Михайлович та Іван Іванович. Котрийсь з них мав друге ім'я Семен і був зятем княгині Анастасії з Чернігівської землі.»

Мої міркування: фантазії Войтовича про вяземських князів рубежа 14 – 15 ст. я до уваги прийняти не можу. До речі, хто сказав Войтовичу, що Анастасія мала б бути чернігівською? Взагалі ніяких «тещ» я в жодному синодику не зустрічав, вважаю цю «тещу Анастасію» вигадкою автора СКЛС.

Цікавішою є вказівка Зотова. В книзі Долгорукова [Российская родословная книга, 1854 г., т. 1, с. 149] читаємо: із роду смоленських князів походив Андрій Володимирович Довга Рука, родоначальник князів Вяземських; він загинув у битві на Калці в 1224 р.

Ви, читачу, вже зрозуміли, що все це – повна фантастика, навіть не наукова? Перш за все, ніякого князя Андрія Володимировича на Калці не бувало – ні з довгою рікою, ні з короткою. (Хто не вірить – дивиться в авторитетні літописи: Лаврентіївський, Іпатіївський, Новгородський 1-й. За іншим, рівно ж фантастичним оповіданням, цей Андрій був прямо київським князем [родословна книга 1581 р. – ВОИДР, 1851 г., т. 10, с. 246]. Знай наших!) Але докладного родоводу Вяземських в ранніх книгах (1581 – 1610 років) немає.

Такий родовід з'являється вперше у Бархатній книзі, складений в 1687 р.. Там значиться Андрій Володимирович Довга Рука як родоначальник князів Вяземських [М.: 1787 р., т. 1, с. 96]. Із порівняння Бархатної книги з Долгоруким ми переконались, що князь Андрій прибув битись на Калку в 1854 році. Ніхто йому не сказав, що битва та скінчилась 630 років тому.

Далі Бархатна книга знає таких Семенів Вяземських: Семена **Андрійовича** (с. 96), Семена **Григоровича** (с. 99), Семена **Юрійовича** (с. 101), Семена **Івановича** (с. 101), Семена **Юрійовича** 2-го (с. 103), Семена **Петровича** (с. 104), Семена **Семеновича** (с. 104), Семена **Никитича** (с. 104), Семена **Івановича** 2-го (с. 104), Семена **Афанасійовича** (с. 105), Семена **Івановича** 3-го (с. 105). Всього 11 (одинадцять!) Семенів (!!) Вяземських (!!!).

Тому я думаю: так само як і у випадку з Крошинськими, автор СКЛС виставив князя Семена на здогад буряків. Тільки у випадку Крошенських він промахнувася, а у випадку Вяземських – влучив, бо це ім'я було в роду Вяземських дуже поширене.

Висновок: князя не можна ототожнити (3).

97. Князя Иоанна Любартовича, княгиню его Марию

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: імовірно, невідомий з джерел син Любарта Гедиміновича.

Л. Войтович:

«Князь Федір Любартович займав сіверський престол у 1393-1405 рр. Його брат князь Іван Любартович міг зберегти за собою якійсь уділ у цій землі або взяти звідси за дружину княгиню Марію, яка походила з місцевої династії.»

Мої міркування: ніяких Іванів Любартовичів історичні джерела не знають.

Висновок: князь, вигаданий автором СКЛС (3).

98. Князя Иоанна Михайловича Трубецкого

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: Іван Михайлович, син Михайла Дмитровича Трубецького (№ 86).

Л. Войтович:

«Серед князів Трубецьких, нащадків Бутава-Дмитра Ольгердовича, князя Івана Михайловича не було. Отже, скоріше всього, це останній з нащадків Всеволода Святославича, син Михайла Михайловича, який княжив у середині XIV ст., десь до 1360-х років.»

Мої міркування: ще одна нещаслива вигадка автора СКЛС.

Висновок: князь, вигаданий автором СКЛС (3).

99. Князя Василия Перемышльского

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: мабуть, нащадок Івана Титовича Козельського? Родословія такого князя не знають.

Л. Войтович:

«Серед відомих князів Перемишль-Козельського та Перемишль-Воротинського князівств, які могли бути записані до Любецького пом'яника, Василя немає. Але старший брат родоначальника перемишль-козельських князів, від яких походять князі Горчакови, Романа Івановича називався Василь Зазрика. Його діяльність можна віднести до другої половини XIV – початку XV ст. Нащадків у нього не було. Судячи з запису у пом'янику Перемишль-Козельське князівство спочатку було виділено йому або по частках з Романом Івановичем.»

Мої міркування: перемишльські князі були у галицькому Перемишлі (тому, що нині в Підкарпацькому воєводстві у Польщі). Є також давнє місто, нині село Перемишль – районний центр Калузької обл. на р. Ока (30 км на південь від Калуги, 40 км на північний схід від Козельська) та городище Перемишль біля с. Дмитрово Московської обл., на річці Моча (вибачайте, це не жарт, це назва річки) – це 10 км на південний захід від Подольська, 44 км на південь від центру Москви і 144 км на північний схід від Перемишля Калузького.

Два останніх Перемишля, розташованих досить близько, постійно плутаються в літературі, і я не хочу зараз розбиратись, які звістки треба прикладати до Перемишля Московського і які – до Калузького. Ясно тільки, що Перемишль-Московський одразу виник на території Московського князівства, і там ніяких місцевих князів бути не могло.

Перемишль-Калузький розташований неподалік від Козельська, в якому князі були. Але ніяких окремих «Перемишльських» князів історія не знає, просто деякі князі **могли** титулуватись «Козельськими і Перемишльськими» (хоча я ні одного такого князя не знаю).

Висновок: князь, вигаданий автором СКЛС (3).

100. Князя Василия Соломиревского

Філарет: князі Соломирицькі – нащадки Гліба Святославича Смоленського (+1340) (Родосл. кн., 53; Долгоруков, 1, 143, 144).

Р. Зотов: Василь Іванович Соломирицький як могилівський намісник згаданий у грамоті 1523 р. (Грамоты великих князей литовских с 1390 по 1569 гг. – Университетские известия, 1868 г., № 9, додаток 1, с. 150 – 151).

Л. Войтович:

«Соломирецькі князі походили від Івана Дмитровича Шаха, внука Гліба Святославича, який у 1395 р. був великим князем смоленським. Залишившись литовськими васалами, нащадки Гліба отримали уділ у мінській волості з центром у с. Соломірце над р. Соломеречою, притокою Вячи. Серед князів Соломирецьких першим, хто мав ім'я Василь був внук Івана Шаха Василь Татищ. Василь Юрійович Татищ жив у другій половині XV ст.»

Мої міркування: князь Василь Юрійович Татищ відомий тільки з «Бархатної книги» 1687 р. [М.: 1787 г., т. 2, с. 54]. Але московські дворяни Татищеви, котрі не писались князями, самі відпекувались від такого прародителя.

Але ми маємо іншого кандидата – князя Василя Івановича Соломирицького, котрий згадувався в документах 1512 – 1540 років [*Wolff J.* Kniazowie litewsko-ruscy od końca 14 w. – Warszawa: 1895, s. 493 – 494], про якого історики забули (хоча і включають до своїх праць книгу Вольфа як нібито-використану), а пам'ятають тільки фізики-теоретики.

Висновок: можливо, князь Василь Іванович Соломирицький (2).

101. Князя Онисима Ярослава, убитого от литвы

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: немає про нього більше ніяких згадок.

Л. Войтович:

> «Городенський князь Ярослав-Онисим Олександрович, син великого тверського князя Олександра Івановича був убитий у Литві в 1435 р., очолюючи тверську дружину, яка прийшла на допомогу Свидригайлові Ольгердовичу.»

Мої міркування: у Тверському літописі під 6940 (1432) р. записано: «зібрався Свитригайло, князі литовські, сила з ними тверська, князь Ярослав з ним» [ПСРЛ, 1863 г., т. 15, стб. 489].

Трохи більше у «білорусько-литовських» літописах:

> На ту ж осінь [1432? 1433?] зібрав велику силу великий князь Свитригайло, і великий князь тверський Борис Олександрович дав йому брата свого, князя Ярослава, з усією своєю силою [ПСРЛ, 1980 г., т. 35, с. 34, 57, 76, 106, 141, 163, 210, 231; 1975 г., т. 32, с. 154].

І тільки. Ясна річ, ніякого «Онисима», який нам потрібен, у в джерелах немає, а «просто Ярославів» ми маємо досить і без цього маловідомого тверського князя.

До речі, якщо вже зайшла у нас мова про князя Ярослава Олександровича – я маю застерегти читача проти поширеної помилки, нібито він загинув у битві під Вількомиром в 1435 р. (так реферує справу «Русский биографический словарь» [т. 20 (Суворов – Ткачев). – Спб.: 1912 г., стб. 425], а за ним слідом і Википедия (вересень 2015 р.)). Насправді в числі вбитих під Вількомиром зазначено князя Юрія Лингвенійовича (див. вказані літописи).

Може, вам буде цікаво знати, що у Введенському синодику [Лаврський альманах, 2007 р., т. 18, с. 19] тут стоїть: «князя Ярослава, іменем Онисима, Гуевиневича, убитого від литви», тобто Ярослава Лінгвенійовича. Докладніше про це – іншаллах! – буде написано у планованому мною зіставленні Введенського та Любецького синодиків.

Висновок: невідомий князь, згаданий тільки в СКЛС (4).

102. Князя Василия Козельского Зазреки

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: мабуть, Василь Іванович Козельський (онук Тита, праонук Мстислава Мих. Карачевського) (кін. 14 ст.?). В родословіях (ВОИДР, т. 10, с. 69, 156, 244) вказано, що його убив Батий в 1238 р., але це помилка (див. № 46).

Л. Войтович:

«Напевно тут записано козельського князя Василя Григоровича Глазиню, діяльність якого відноситься до періоду середини XV ст. – після 1486 р.»

Мої міркування: в окремому нарисі. Тут – коротко: родословні книги, вказані Зотовим, плутають історичного козельського князя Василя, вбитого в 1238 р., з міфічним Василем Івановичем – онуком міфічного Тита Карачевського. Але в авторів цих книг не вистачило керосину, щоб вигадати прізвисько «Зазрека».

З приводу «гіпотези» Войтовича що сказати? Що Глазиня – не Зазрека, це, здається, ясно? І що Василь Глазиня не був ані Григоровичем (хіба Івановичем),ані Козельським (хіба Огинським або Пузиною).

Висновок: невідомий князь, згаданий тільки в СКЛС (4).

103. Князя Феодора Александровича Звенигородского, убитого от татар

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: мабуть це Федір Олександрович Кетелчей (Федора – Андрія / Адріана – Мстислава Мих. Карачевського) (1 пол. 15 ст.?) – він значиться у родословних книгах (ВОИДР, т. 10, с. 68, 69, 155, 156, 243, 244 + рукописні книги).

Л. Войтович:

«Звенигородський князь Федір Олександрович Котлече у 1408 р. разом з батьком виїхав у Москву, звідки не повернувся.»

Мої міркування: подвоєння запису № 78, і тільки.

Висновок: мабуть міфічний князь (3).

104. Князя Дмитрия Орлского, княгиню его Евдокию

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: про цього князя нічого не відомо.

Л. Войтович:

«Серед князів, які тримали у цей період уділи у Чернігівській землі таке ім’я носили лише три князі. Воротинський князь Дмитро Федорович (після 1455 – після 1496 рр.) був одружений з Анною Костянтинівною Бабич-Друцькою. Отже, зостаються козельський князь Дмитро Іванович Глушаков (після 1494 – до 1505 рр.) і мосальський князь Дмитро Іванович (до 1496 – після 1513 рр.).»

Мої міркування: я читаю так, як написано: Орловського, з Орла. Місто Орел на верхів’ї Оки засновано в 1566 році, і ми завдяки Вікіпедії знаємо, що ніяких орловських князів ніколи не бувало. Автор СКЛС не мав під рукою Вікіпедії, але знав, що є таке місто – то чому ж не припустити, що були й відповідні князі?

Висновок: невідомий князь, згаданий тільки в СКЛС (4).

105. Князя Иоанна Сонского, приемшего иноческий чин, княгиню его Евпраксию

Філарет: такого в його тексті нема.

Р. Зотов: про цього князя нічого не відомо.

Л. Войтович: про цього князя нічого не відомо.

Мої міркування: сонських князів наука не знає, тут слід припускати описку або псування тексту, наприклад збереглось тільки закінчення «-онского» (скажімо, Пронского?).

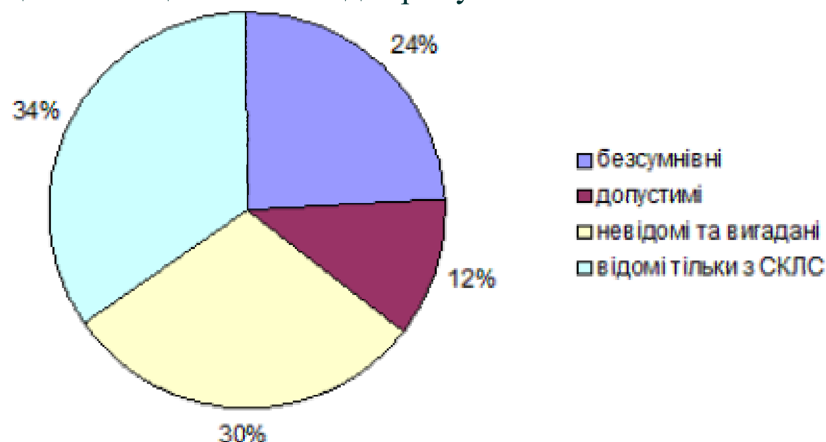
Висновок: невідомий князь, згаданий тільки в СКЛС (4).

Замість висновків

Ми не даремно запроваджували класи князів і розмічали їх різними кольорами. Прийшов час скористатись овочами нашого аналізу.

Група князів	№№ списку	Число
(1) безсумнівні	6. 9. 12. 17. 21. 22. 24. 25. 30. 46. 47. 49. 59. 66. 69. 70. 72. 75. 76. 81. 82. 84. 85. 87. 90	25
(2) допустимі	1. 2. 3. 20. 23. 60. 61. 67. 71. 78. 86. 100	12
(3) невідомі та вигадані	4. 5. 7. 8. 11. 13. 14. 15. 16. 18. 19. 26. 29. 43. 51. 74. 77. 79. 80. 83. 88. 89. 91. 92. 93. 94. 96. 97. 98. 99. 103	31
(4) відомі тільки з СКЛС	27. 28. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 44. 45. 48. 50. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 62. 63. 64. 65. 68. 73. 95. 101. 102. 104. 105	36

А тепер з цієї таблиці змалюємо діаграму:

Розподіл князів СКЛС за класами достовірності

Ми бачимо, що князі, ототожнення яких не викликає сумнівів, становлять лише четверту частину. Навіть якщо додати до них князів podlejszego gatunku (2) – і тоді їх загальне число сягає лише третини. Дві третини списку складають князі 3-го та 4-го сорту.

Яку ж **історичну** інформацію можна узяти з цього – прости господи! – «джерела»? Висновок категорично ясний – ніякої. Список князів з Любецького синодика не несе жодного біта нової інформації про відомих нам князів (1); для князів груп (2 – 4) інформація списку не може бути з упевненістю прив’язана до якоїсь особи, а тому її не можна втягувати в подальші наукові міркування. Навпаки, саме існування цих князів та їх ідентифікація ще вимагає підтвердження з боку інших, кращих джерел.

Наш висновок категорично розходиться з висновком Л. В. Войтовича:

Підводячи короткий підсумок нашої перевірки дослідження Р.Зотова, можна стверджувати, що Любецький пом’яник є унікальним і надзвичайно

цінним джерелом, яке дає багато достовірної інформації стосовно князів і їх родин. Більшість князів, записаних у пом’янику, відомі з інших джерел, що підвищує довіру до пам’ятки. [*Войтович Л. В.* Князівські династії східної Європи. – Льв. : 2000 р., розд. 1.7.]

Де пан Войтович побачив **більшість князів**, відомих з інших джерел – для мене залишається загадкою. Невже ті хворобливі фантазії, котрі я змушений був цитувати дослівно, щоб мене не звинуватили у перебріхуванні (мовляв, не міг Войтович такої беліберди написати) – можна вважати за відомості з інших джерел?

А як же бути із відповідями на запитання, поставлені в розділі «Завдання джерельного дослідження»? Тільки-но я зібрався написати «А тепер розглянемо питання про час складання СКЛС та його джерела» – як прозвучав сигнал, що прибула нова електронна пошта. Це був лист від Олексія Кузьмука, котрий надіслав мені опублікований ним синодик Введенської церкви Києво-Печерської лаври [Лаврський альманах, 2007 р., т. 18].

Досить було одного погляду на цей текст, щоб зрозуміти: ми маємо іншу копію списку князів, на 100 (сто!) років давнішу і кращу. Можете уявити собі радість історика літератури, котрому е-поштою приїхав ранній список «Слова о полку Ігоревім»?

У зв’язку з появою нового джерела план подальших студій змінився. Ми спочатку пройдемось по тексту Введенського синодика за схемою, випробуваною на Любецькому синодику, а потім розглянемо список князів за двома копіями. Тому даний розділ зветься «Замість висновків» – більш рішучі висновки ми зробимо після завершення запланованих робіт.